

Satu Kasvi

OPPIMISVAIKEUKSISTA VAPAAKSI
- VANKILASTA VAPAUTUNEEN NUOREN KOKEMUKSET
OPPIMISVAIKEUKSISTA JA KUNTOUTUKSEN TUKEMISESTA

Kuntoutuksenohjauksen ja suunnittelun koulutusohjelma
2009

OPPIMISVAIKEUKSISTA VAPAAKSI

- Vankilasta vapautuneen nuoren kokemukset oppimisvaikeuksista ja kuntoutuksen tukemisesta

Kasvi, Satu

Satakunnan ammattikorkeakoulu

Kuntoutusohjauksen ja -suunnittelun koulutusohjelma

Huhtikuu 2009

Kangassalo, Ritva ja Saaristo, Sirpa

YKL: 37.23

Sivumäärä: 48

Asiasanat: oppimisvaikeudet, vapautuneet vangit, nuoret, kuntoutus, tukeminen

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata vankilasta vapautuneiden henkilöiden koettua tuen tarvetta oppimisvaikeuksien kuntoutuksen suhteen. Tavoitteena oli tuottaa tietoa Oppimisvaikeuksista vapaaksi- hankkeeseen ja käytännön työhön nuorten (18–29-vuotias) vankilasta vapautuneiden henkilöiden oppimisvaikeuksista ja kuntoutuksen tarpeesta.

Opinnäytetyön aihe on työelämälähtöinen ja toteutui Kriminaalihuollon tukisäätiön Oppimisvaikeuksista vapaaksi – hankkeen kanssa yhteistyönä. Opinnäytetyö on laadullinen tapaustutkimus, jossa aineisto kerättiin elämäkerrallisella teemahaastattelulla. Aineistoa analysoitiin induktiivisesti sisällönanalyysimenetelmän avulla. Haastateltavan henkilön kokemuksia ei voida yleistää, vaan saadut tulokset voidaan käsitellä ainoastaan haastatellun henkilön omina kokemuksina.

Haastatellun henkilön keskeisimmät oppimisvaikeudet muodostuivat tarkkaavaisuuden ja keskittymisen ongelmista. Ongelmiin oli puututtu kouluiässä erityisopetuksen ja perheneuvolakäyntien järjestämisenä, mutta henkilön kokeman mukaan varsinaiset tutkimus- ja kuntoutustoimenpiteet olivat alkaneet vasta vankeuden aikana Oppimisvaikeuksista vapaaksi- hankkeen myötä. Haastateltu henkilö kertoi olevansa tyytyväinen nyt tehtäviin toimenpiteisiin oppimisvaikeuksien selvittämiseksi ja koki olevansa tällä hetkellä luottavainen tulevaisuuteensa. Haastateltu henkilö koki saaneensa itsestään, perheeltään, ystäviltään ja hankkeen työntekijöiltä tukea selviytymiseen. Haastatteluajankohtana hän koki eniten tarvitsevänsä apua arjen asioissa, kuten oman asunnon hankkimisessa.

Tuloksia voidaan hyödyntää Oppimisvaikeuksista vapaaksi- hankkeessa haastatellun henkilön jatkosuunnitelmia tehdessä sekä muiden hankkeessa olevien henkilöiden suunnitelmissa siten, että voidaan tarkentaa kartoitettavia asioita henkilöiden elämäänsä. Varhaisen puuttumisen ja ennaltaehkäisyn merkitys korostuu yhteiskunnan tasolla.

FREE FROM LEARNING DIFFICULTIES

- Young persons experiences from learning difficulties and support of rehabilitation

Kasvi, Satu

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Rehabilitation Counselling and Planning

April 2009

Kangassalo, Ritva and Saaristo, Sirpa

PLC: 37.23

Number of Pages: 48

Key Words: learning difficulties, emancipated prisoner, youth, rehabilitation, support

The aim of thesis was to explain what kind of support people, who have been in prison, need in order to rehab from learning difficulties. The goal was to produce information on young people with learning difficulties and their need to rehabilitation for Oppimisvaikeuksista vapaaksi- project and practical work.

Thesis was based on working-life and actualized with Oppimisvaikeuksista vapaaksi-project as a co-operation. This thesis is a qualitative case-study, where material was collected with narrative theme interview. The material was analysed inductively with content analysis. The experiences of the interviewee can't be generalised, the results can only be regarded as that person's experiences.

The interviewee's most essential learning difficulties were in attention and concentration. There had been some interventions in school age, such as special education and family counselling, but the interviewee thought that the proper research- and rehabilitation actions were only started in prison among Oppimisvaikeuksista vapaaksi-project. The interviewee told that he was now satisfied with the actions which were going on and he was confident about the future. He had received support from himself, his family, friends and people who worked in Oppimisvaikeuksista vapaaksi-project. At the time of the interview he thought he would need help with activities of daily living, such as finding his own apartment.

The results may be utilized when people are planning the interviewee's continuation scheme and when they are mapping other people's difficulties or things in Oppimisvaikeuksista vapaaksi- project. At the society level, early intrusion and prevention will be emphasized.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	KESKEISET KÄSITTEET	8
2.1	Mitä oppimisvaikeuksilla voidaan tarkoittaa?	8
2.1.1	Lukivaikeudet ja matematiikka	9
2.1.2	Tarkkaavaisuuden ja motoriikan ongelmat	10
2.1.3	Oppimisvaikeudet rikostaustaisilla henkilöillä	10
2.2	Kuntoutus laaja-alaisena toimintakokonaisuutena.....	11
2.2.1	Kuntoutus ja kuntoutuminen	11
2.2.2	Selviytymisen näkökulma kuntoutumisena.....	13
2.3	Kuntoutustoimenpiteet vankeuden ja vapautumisvaiheen aikana	14
2.3.1	Vankeuslain velvoittamat suunnitelmat	14
2.3.2	Kuntouttavaa toimintaa vankeudessa	17
2.4	Sosiaalinen tuki ja verkostot kuntoutumisen tukena.....	18
2.4.1	Sosiaalinen tuki ja verkostot	18
2.4.2	Kriminaalihuollon tukisäätiön toiminta-ajatus ja organisaatio	19
2.4.3	Oppimisvaikeuksista vapaaksi- hanke	19
3	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	20
4	TUTKIMUSMENETELMÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	21
4.1	Aineisto ja tutkimusmenetelmä	21
4.2	Kohderyhmä.....	22
4.3	Tutkimuksen toteuttaminen ja eteneminen	22
4.3.1	Opinnäytetyön ajallinen toteutuminen	22
4.3.2	Aineiston purku ja analyysi.....	24
4.4	Tutkimukseen liittyvä eettisyys	25
4.5	Tutkimuksen luotettavuus.....	25
5	TULOKSET	26
5.1	Omat kokemukset oppimisvaikeuksista elämäkulussa	26
5.1.1	Oppimisvaikeudet lapsuudessa	26
5.1.2	Kouluikä ja oppimisvaikeudet.....	27
5.1.3	Oppimisvaikeudet nuorena aikuisena	29
5.2	Oppimisvaikeuksien tunnistaminen, hoito ja kuntoutus	30
5.2.1	Toimenpiteet kouluikäisenä	30
5.2.2	Oppimisvaikeuksien kuntoutus	30
5.2.3	Kuntoutumista ja selviytymistä edistävät tekijät.....	34

5.3 Ajatuksia oppimisvaikeuksien vaikutuksesta tulevaisuuteen ja tulevaisuuden haaveet	35
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	36
LÄHTEET.....	40
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Oppimisvaikeuksista puhutaan paljon kouluikäisten lasten ja nuorten kohdalla kotona, koulussa, terveydenhuollossa, mediassa ja muissa yhteyksissä. Oppimisvaikeudet eivät enää ole kielletty puheenaiheena. Tutkimuksia lasten oppimisvaikeuksista on tehty runsaasti ja tullaan todennäköisesti jatkossakin tekemään. Mutta kun kyse on aikuisista tai yhteiskunnan marginaaliryhmästä (vangeista tai jo vankilasta vapautuneista henkilöistä), vaikuttaa oppimisvaikeuksien tutkimukseen tai kuntoutukseen pääsy olevan vaikeaa. Aikaisempien oppimiskokemusten aiheuttamat häpeän tunteet ja epäonnistumisen kokemukset voivat vaikuttaa myös kuntoutukseen hakeutumiseen (Ala-Kauhaluoma, Laurila & Haapasalo 2008, 5-7.)

Myös aikuisella voi olla oppimisvaikeuksia, joita ei hänen lapsuudessaan ole pystytty toteamaan esimerkiksi tutkimusmenetelmien puutteiden vuoksi tai laman aiheuttaman rahapulnan takia. Hänet on voitu tällöin leimata ongelma- tai häirikköoppilaaksi. Asioilla on tapana laajentua kuin lumipallo. Häirikön ongelmat kasvavat ja muuttuvat vakavimmiksi. Häirikkö huomaakin olevansa SE vanki, yhteiskunnan marginaalilla muurin toisella puolella. Ja kaiken takana voivat olla oppimisen ongelmat.

Vankien oppimisvaikeuksia on kartoitettu Suomessa vielä niukasti ja tutkimuksesta riippuen on todettu 11–70 %:lla vangeista olevan jonkinasteinen oppimisvaikeus joko synnynnäisestä dysleksiasta tai esim. harjaantumattomuudesta johtuen. Myös ulkomaisissa tutkimuksissa prosenttiluvut vaihtelevat huomattavasti. Syyt näihin vaihteluihin voivat johtua mm. käytetyistä käsitteiden määrittelyistä ja käytetyistä mittareista.

Mielenkiintoni on ollut kuntoutuksenohjaaja- opintojen alkuvaiheesta lähtien lasten ja nuorten parissa työskentely. Olen vuosien mittaan myös huomannut kiinnostuvani asioista, jotka antavat aihetta haasteisiin. Näin ollen oppimisvaikeudet ja kohderyhmänä rikoksista rangaistut henkilöt vaikuttivat mielenkiintoiselta yhdistelmältä ja haasteelta opinnäytetyön aiheeksi. Satakunnan ammattikorkeakoulussa kuntoutusohjauksen ja suunnittelun koulutusohjelmassa ei ole sen historian aikana toteutettu vas-

taavasta aihealueesta opinnäytetyötä, joten ohjaavien opettajien kannustuksesta tar-
tuin aiheeseen.

Opinnäytetyön aihe on työelämälähtöinen ja toteutui Kriminaalihuollon tukisäätiön
Oppimisvaikeuksista vapaaksi – hankkeen kanssa yhteistyönä. Opinnäytetyön tarkoi-
tuksena oli kuvata vankilasta vapautuneen henkilön koettua tuen tarvetta oppimisvai-
keuksien kuntoutuksen suhteen. Tavoitteena oli tuottaa tietoa Oppimisvaikeuksista
vapaaksi- hankkeeseen ja käytännön työhön nuorten (18–29-vuotias) vankilasta va-
pautuneiden henkilöiden oppimisvaikeuksista ja kuntoutuksen tarpeesta. Opinnäyte-
työ on laadullinen tapaustutkimus, jossa aineisto kerättiin temahaastattelulla. Koh-
deryhmän koko jäi tässä opinnäytetyössä pieneksi (1), se toteutui tapaustutkimukse-
na. Tuloksista ei voida tehdä yleistettäviä johtopäätöksiä, vaan niitä on tarkasteltava
vain haastatellun henkilön omina kokemuksina.

Varhaisen puuttumisen merkitys syrjäytymisen ehkäisyssä on suuri ja vaikuttaa yhä
enemmän arjen sujuvaan toteutumiseen. Opinnäytetyö havahduttaa tämän asian yti-
meen tuomalla haastatellun henkilön kokemukset varhaisesta puuttumisesta tai sen
puutteesta esiin ja laittaa pohtimaan oikein ajoitettujen ja määriteltyjen toimenpitei-
den merkitystä ihmisen syrjäytymiskiirteen katkaisemiseksi ja kuntoutumisen edisty-
miseksi.

2 KESKEISET KÄSITTEET

2.1 Mitä oppimisvaikeuksilla voidaan tarkoitaa?

Oppimisvaikeuden määrittely vaihtelee eri lähteiden mukaan. Kapeasti ajateltuna oppimisvaikeuksilla tarkoitetaan lukemis- ja kirjoittamisvaikeuksia, laajemmin määriteltynä oppimisvaikeudet pitävät sisällään myös matematiikasta suoriutumisen vaikeuksia ja tarkkaavaisuuden, hahmottamisen ja motoriikan ongelmia. (Haapasalo & Salomäki 2000, 1-2.) Oppimisvaikeudet voidaan määritellä tilanteeksi, jolloin yksilön kyky oppia lukemaan, kirjoittamaan tai laskemaan on ikätasoa heikompi huolimatta älyllisestä kapasiteetista, opetuksen tasosta tai aistitoiminnoista. Oppimisvaikeudet voivat olla myös seurausta somaattisesta tai psyykkisestä sairaudesta tai sosiaalisen ympäristön ominaisuuksista (kulttuuri, opetukselliset ongelmat). (Haapasalo & Salomäki 2000, 1; Voutilainen, Häyrinen & Iivanainen 1998, 12-13.) Tässä opin- näytetyössä oppimisvaikeuksia selvitetään Kriminaalihuollon tukisäätiön Oppimisvaikeuksista vapaaksi- hankkeen mukaisesti laajasta näkökulmasta.

Oppimisen taitoja pidetään taitoina, joiden kehittyminen on välttämätöntä nyky-yhteiskunnassa selviytymiseksi ja joiden odotetaan kehittyvän varsinkin kouluiässä opetuksen vaikutuksesta. Kun näin ei tapahdukaan, selitetään oppimisvaikeuksien johtuvan motivaation puutteella ja käytösongelmilla. Aikuisten kohdalla oppimisvaikeudet ovat saattaneet olla nähtävissä jo lapsuudessa, mutta niihin ei ole osattu puuttua. Oppimisvaikeuksista kärsivälle aikuiselle on saattanut syntyä kouluiässä inho lukemista ja kirjoittamista kohtaan, ammatinvalinnassa ja kouluttautumisessa on voinut olla vähän vaihtoehtoja ja itsetunnon kehittyminen on ollut heikkoa. Nämä tekijät saattavat muun muassa johtaa syrjäytymiseen yhteiskunnasta, aiheuttaa mielenterveyden ongelmia sekä muita sosiaalisia ongelmia. (Kauppinen, Halonen, Syvälahti & Yli-Heikkilä 2002, 5-7.)

2.1.1 Lukivaikeudet ja matematiikka

Lukivaikeuksilla tarkoitetaan sellaisia vaikeuksia lukemisen ja/tai kirjoittamisen oppimisessa, joita esiintyy huolimatta normaaliin kouluopetukseen osallistumisesta ja suhteellisen normaalista älykkyystasosta. (Korhonen 2002, 127.) Suomessa on yleisesti käytetty dysleksia – nimitystä puhuttaessa lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksista. Tällöin yhdistetään dysleksia (lukemisen vaikeus) ja dysgrafia (kirjoittamisen vaikeus), jotka voivat myös olla toisistaan erillisiä oppimisen vaikeuksia. Suomen kieli on kuitenkin kirjoitus- ja lukuasultaan samankaltaista, jolloin todennäköisesti henkilöllä ilmenee sekä lukemisen että kirjoittamisen vaikeuksia. (Takala 2006, 65.)

Dysleksia voidaan määritellä kehitykselliseksi kielelliseksi häiriöksi, jolle on ominaista jatkuva fonologisen tiedon prosessoinnin vaikeus. (Ahvenainen & Holopainen 2005, 72.) Tämä tarkoittaa vaikeuksien ilmenemistä sanaa pienempien yksiköiden havaitsemisessa, muistamisessa ja käsittelyssä. Dysleksiassa saattaa ilmetä myös sanojen nopean mieleenpalauttamisen vaikeuksia ja kielellisen muistin heikkoutta. (Marttinen, Ahonen, Aro & Siiskonen 2001, 23.)

Dysleksia voi ilmetä jo luku- ja kirjoitustaidon alkeiden oppimisen vaikeutena ja mahdollisesti näkyy myöhemmin hitaana ja virheellisenä lukemisena ja kirjoittamisena. Vieraiden kielten oppimisessa saattaa ilmetä vaikeuksia, vaikka äidinkielelliset vaikeudet olisivat jo hallinnassa. (Pitkänen, Dufva, Harju, Latva & Taittonen 2001, 82; Siiskonen, Aro & Holopainen 2001, 60.)

Matematiikan ongelmat ovat harvoin erillinen erityisvaikeus, vaan ne liittyvät usein lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuteen tai muihin oppimisvaikeuksiin. Kognitiivinen suoriutumistaso korostuu matematiikan oppimisessa ja opetuksen tason heikkous heijastuu selkeämmin matemaattisten taitojen oppimiseen. (Räsänen & Ahonen 2002, 193.) Matemaattisten taitojen heikkous voi näkyä muun muassa laskusuoritusten hitautena, virhealttiutena tai laskustrategioiden kehittymättömyytenä/puuttumisena. (Räsänen & Ahonen 2002, 218.)

2.1.2 Tarkkaavaisuuden ja motoriikan ongelmat

Tarkkaavaisuushäiriötä kuvaa tarkkaamattomuus, impulsiivinen käyttäytyminen ja motorinen levottomuus. Tarkkaavaisuuden häiriössä on kyse vaikeudesta säädellä toimintaa ja käyttäytymistä tehtävän, ympäristön tai tavoitteiden mukaan. Tarkkaavaisuus on sidonnainen vuorovaikutukseen sekä liittyy vahvasti taitoihin säädellä tunteita ja käyttäytymistä. Toiminnasta saatu palaute muokkaa käyttäytymisen toimintamalleja ja vaikuttaa näin paljonkin tarkkaavaisuuden kehittymiseen. Tarkkaavaisuushäiriöllä on biologinen perusta, johon vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa vaikuttaa muokaten ja kehittämällä itsesäätelyn keinoja. Tarkkaavaisuushäiriön perinnöllisyys on todettu, lisäksi aivotoinnissa on todettu eroavaisuuksia normaaliin verrattuna. (Aro & Närhi 2003, 8-12; Lyytinen 2002, 43-44.)

Tarkkaavaisuushäiriö ilmenee yleensä jo ennen kouluikää ja kestää usein läpi elämän. Oireiden voimakkuus ja ilmeneminen saattavat kuitenkin vaihdella. Tarkkaavaisuushäiriöön saattaa liittyä myös muita oppimisvaikeuksia (lukivaikeudet, matematiikan vaikeudet) sekä muita kehityksellisiä vaikeuksia (sosiaaliset ongelmat) sekä psykiatrisia häiriöitä. Ongelmien päällekkäisyyden syytä ei kuitenkaan vielä tiedetä. Kuitenkin on syytä muistaa, että tarkkaavaisuushäiriö ei aiheuta lukivaikeutta tai päinvastoin, vaan yleensä nämä vaikeudet ovat erillisiä. Näiden hoitoa ja kuntoutusta suunniteltaessa on ne huomioitava myös erillisinä, mutta samaan yksilöön vaikuttavina. (Aro & Närhi 2003, 16-17.)

Tarkkaavaisuushäiriöihin voi liittyä myös motoriikan ongelmia. Eri tutkijoiden ja tutkimusten (Ahonen 2002, 279-280) mukaan motoriikan ongelmat ja tarkkaavaisuushäiriöt esiintyivät yhdessä. Samoilla aivoalueilla ilmenevät muutokset voivat olla osittain selittävänä tekijänä näiden ongelmien yhteiselle esiintyvyydelle. (Ahonen 2002, 280.)

2.1.3 Oppimisvaikeudet rikostaustaisilla henkilöillä

Vankien oppimisvaikeuksia on tutkittu Suomessa vielä vähän. Ulkomailla tutkimuksia on tehty jonkin verran. Oppimisvaikeuksien esiintyvyyssprosentit tehdyissä tutkimuksissa vaihtelevat huomattavasti, noin 10 %:sta jopa 80 %:iin. Syyinä näinkin suu-

reen prosenttieroona johtuu todennäköisesti oppimisvaikeuksien määritelmien ja käytettyjen tutkimusmittareiden eroavaisuuksista. Yhtenäistä tutkimuslinjaa ei ole. Kuitenkin voidaan todeta, että vankien koulutustausta on yleisesti heikko, lukivaikeuksia on määritelmästä riippuen jollakin tasolla, päihteiden väärinkäyttö ja sosiaalinen syrjäytyminen ovat yleisiä. (Oikeusministeriö 2001, Komiteanmietintö, 28, 33-34.) Mutta mikä on syy ja mikä seuraus? Ovatko oppimisvaikeudet syynä syrjäytymiseen vai päinvastoin?

Salo (2006) on tutkinut psykologian pro gradu- työssään suomalaisten miesvankien lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksia. Tutkimus pohjautui dysleksian käsitykseen synnynnäisenä fonologisen prosessoinnin vaikeutena. Tutkimuksessa ei huomioitu esimerkiksi päihteiden käytöstä tai päävammoista johtuvia lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksia, älykkyystaso kontrolloitiin taustamuuttujana. Tutkimuksen perusteella todettiin, että lähes puolella tutkituista vangeista oli huomattavia vaikeuksia luku- ja kirjoitustaidoissa ja kolmanneksella oli todettavissa dysleksiaan viittaavia vaikeuksia. Tutkittujen kielellisen älykkyuden todettiin olevan heikompaa niillä henkilöillä, joilla oli lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksia.

Heikko koulumenestys ja kouluttamattomuus kuvastavat suomalaisia miesvankeja. Älykkyys ja lukitaidot ovat merkittävässä roolissa suomalaisessa koulutusyhteiskunnassa. Salo (2006) toteaa tutkimuksessaan että heikkoihin lukitaitoihin johtaneisiin syihin tulisi kiinnittää kuntoutuksen kohdentamisen vuoksi huomiota, olivat syinä sitten dysleksia tai muut tekijät (tarkkaavaisuuden ongelmat, matala älykkyys, kulttuuritekijät).

2.2 Kuntoutus laaja-alaisena toimintakokonaisuutena

2.2.1 Kuntoutus ja kuntoutuminen

Kuntoutuksen määrittely on niin Suomessa kuin kansainvälisestikin aikojen saatossa muotoutunut eri organisaatioiden, asiantuntijoiden ja tutkijoiden toimesta monin eri tavoin. Yhteistä näille määrittelyille on ollut painotus vamman aiheuttamien haittojen

vähentämiseen ja ensisijaisesti työ- ja toimintakykyä korjaavaan ja palauttavaan toimintaan. Kuntoutuksen määrittelyihin on nykyisin sisällytetty preventiivinen, ennaltaehkäisevä näkökulma sekä ympäristöön kohdistuvat toimenpiteet. (Järvikoski 1996, 4-11.) Valtaistuminen (empowerment) on noussut nykyaikaisen kuntoutuksen yhdeksi tavoitteeksi, ihmisen vastuunotto omasta elämästään ja kuntoutumisestaan nähdään kuntoutumisprosessin katalysaattorina.

Valtioneuvoston laatimassa kuntoutusselonteossa (2002) kuntoutus määritellään suunnitelmalliseksi ja monialaiseksi toiminnaksi, jonka tavoitteena on auttaa kuntoutujaa hallitsemaan elämäntilanteensa. Suomalaisessa kuntoutusjärjestelmässä kuntoutuksen järjestämistä vastuu jakautuu monelle eri taholle, joista jokaisella on omat kuntoutustehtävänsä. Sosiaali- ja terveydenhuollon, sosiaalivakuutuksen ja työhallinnon kuntoutustehtävät määrittyvät pitkälti lakisääteisesti ja edellyttävät todettua oiretta, sairautta, vammaa tai vajaakuntoisuutta. (Kuntoutusselonteko 2002, 3,8.) Kuntoutuksen järjestämisen perusteiksi Kuntoutusselonteon julkaisemisen jälkeen on kuntoutuslainsäädäntöön lisätty kuntoutuksen perusteiksi myös uhka työkyvyn heikkenemisestä ja uhka vakavasta sosiaalisesta syrjäytymisestä.

Kuntoutukselle on tyypillistä prosessinomaisuus. Ihmisen kohdalla tämä saattaa tarkoittaa muutos- tai oppimisprosessia, eri palvelujärjestelmien piirissä taas esimerkiksi sujuvaa liikkumista/vaihtoa palvelusta toiseen. Molemmille yhteistä on kuitenkin suunnitelmallisuus, jatkuvuus ja sujuvuus. Kuntoutus ajatellaan nykyisin moniammatilliseksi ja laajaksi kokonaisuudeksi. Yhden henkilön kuntoutusprosessi saattaa pitää sisällään eri ammattiryhmien ja eri palvelujärjestelmien piirissä tapahtuvia toimintoja, jotka kaikki tähtäävät yhteiseen hyvään: asiakkaan kuntoutumiseen. (Järvikoski & Härkäpää 2004, 35-36.)

Kuntoutusprosessin suunnittelua sekä tavoitteiden ja toimenpiteiden määrittelyä jäsentää kuntoutussuunnitelma. Eri palvelujärjestelmien toimintaa määrittelee lainsäädäntö, jossa kuntoutusprosessin käynnistämiseksi tulee laatia kirjallinen suunnitelma. Suunnitelman ei tarvitse olla nimeltään kuntoutussuunnitelma; esimerkiksi työhallinnossa on käytössä aktivointisuunnitelma ja työnhakusuunnitelma, vammaispalvelujen piirissä palvelusuunnitelma ja vankeinhoitolaitoksessa rangaistusajan suunnitelma. Yhteistä näille suunnitelmille on muun muassa asiakkaan/kuntoutujan taustan selvit-

täminen, tavoitteiden ja toimenpiteiden suunnittelu ja aikataulu, suunnitelman seuranta sekä yhteistyökuviot. Suunnitelmat tulee suunnitella ja toteuttaa yhteistyössä asiakkaan/kuntoutujan kanssa sekä tarvittaessa yhteistyössä muiden viranomais-ten/palvelujärjestelmien kanssa. (Järvikoski & Härkäpää 2004, 167-171.)

Kuntoutuksen tavoitteena Kuntoutusselonteon (2002) mukaan on kuntoutuminen. Tällöin kuntoutus voidaan määritellä ”ihmisen tai ihmisen ja ympäristön muutosprosessiksi, jonka tavoitteena on toimintakyvyn, itsenäisen selviytymisen, hyvinvoinnin ja työllisyyden edistäminen.” (Kuntoutusselonteko 2002, 3). Kuntoutuminen voidaan ajatella aktiiviseksi prosessiksi, jossa kuntoutuja kehittää itse tai tarvittavan ulkopuolisen tuen avulla keinoja ja strategioita selvitäkseen muun muassa arjenhallinnasta ja sosiaalisista tilanteista. Vastuunotto ja osallisuus muutosprosessin suunnittelussa ja toteuttamisessa nähdään keskeisinä kuntoutus- ja kuntoutumisprosessin onnistumisessa. (Järvikoski & Härkäpää 2004, 19.)

2.2.2 Selviytymisen näkökulma kuntoutumisena

Selviytyminen on käsitteenä laaja-alainen. Sana selviytyminen tuo mieleen kriisin, surun tai muun vastaavan tilanteen, josta ihmisen on jollakin keinolla selviydyttävä. Kriisin ei välttämättä tarvitse olla äkillinen sairaus tai vamma, vaan se voi olla myös vaikea elämäntilanne, jonka seurauksena ihmisen elämänhallinta heikkenee.

Elämänhallinta voidaan jakaa sisäiseen ja ulkoiseen elämänhallintaan. Ulkoiseksi elämänhallinnaksi voidaan ajatella sitä, että odottamattomat elämää muuttavat tekijät on pystytty torjumaan ja elämää on pystytty elämään suunnitelmien ja tavoitteiden mukaisesti. Taloudellinen tilanne, työ ja aineelliset saavutukset ovat ulkoisen elämänhallinnan tärkeitä tekijöitä. Sisäisellä elämänhallinnalla voidaan taas ymmärtää ihmisen keinoja selviytyä ja sopeutua muuttuviin tilanteisiin huolimatta tapahtuvista asioista. Motivaatio ja toivo asioiden järjestymisestä ovat sisäiselle elämänhallinnalle merkityksellisiä. (Järvikoski & Härkäpää 2004, 128-129; Ruishalme & Saaristo 2007, 14-15.)

Selviytyminen voidaan ajatella kuntoutumisena. Ihminen pyrkii löytämään keinot selviytyä haastavista tilanteista saavuttaakseen tavoitteensa ja pyrkien hallitsemaan omaa elämäänsä. Järvikosken ja Härkäpään (2004, 126-127) mukaan kuntoutuksessa kannalta on tärkeää selvittää, millaisia selviytymisen strategioita kuntoutujalla on käytössä. Omiin selviytymisen mahdollisuuksiin luottaminen, pystyvyyden tunne ja tarvittavan sosiaalisen tuen saaminen ovat kuntoutumisen ja selviytymisen kannalta ehdottoman tärkeitä.

2.3 Kuntoutustoimenpiteet vankeuden ja vapautumisvaiheen aikana

Vankeuden täytäntöönpano ei saa aiheuttaa vangin oikeuksiin tai olosuhteisiin sellaisia rajoituksia, joita ei säädetä lailla tai jotka seuraavat rangaistuksesta. Huolimatta rangaistustoimenpiteistä, tulee vankeja kohdella tasavertaisesti muihin yhteiskunnan kansalaisiin nähden ja taata Suomen perustuslain 11.6.1999/731 edellyttämät oikeudet ja velvollisuudet. Suomi on lisäksi ratifioinut useita ihmisoikeussopimuksia ja yleissopimuksia, joissa tietyt artiklat koskevat vapautensa menettäneiden henkilöiden oikeuksia ja kohtelua. (Tarkemmin luettavissa teoksessa Mohell & Pajuoja 2006, 15-18.)

Tämä tasavertaisuuden ja oikeuksien näkökulma koskee myös kuntoutusta ja sen järjestämistä. Vankeutta koskevat lait määrittelevät omat toimenpiteensä vankeuden ajalle, joiden kustannuksista vastaa pääsääntöisesti vankeinhoitolaitos. Vapautumisvaiheessa tarvitaan enenevässä määrin kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita sekä opetukseen ja työhön liittyviä palveluita syrjäytymiskiirteen katkaisemiseksi ja uusintarikollisuuden vähentämiseksi. Tällöin tarvittaisiin kiinteää ja tiivistä yhteistyötä vankeinhoidon ja esimerkiksi kunnan sosiaalihuollon ja työvoimatoimistojen sekä muiden vastaavien toimijoiden välillä. (Oikeusministeriö 2001, Komiteanmietintö, 49, 53.)

2.3.1 Vankeuslain velvoittamat suunnitelmat

Uusi vankeuslaki astui voimaan 1.10.2006. Tähän sisällytettiin uudistuksina muun muassa rangaistusajan suunnitelman, vapauttamissuunnitelman ja valvontasuunnitel-

man laatiminen kaikille vangeille, yhteistyövelvoite Kriminaalihoitolaitoksen, vangin koti-/asuinkunnan viranomaisten tai muiden viranomaisten ja esimerkiksi perheenjäsenten kanssa sekä yhteyshenkilön määrittämisvelvoite. (Mohell & Pajuoja 2006, 67-68, 70.) Näiden uudistusten voidaan ajatella olevan vastaavia kuin esimerkiksi terveydenhuollon laatima kuntoutussuunnitelma, yhteistyövelvoite sekä kuntoutuksen yhteyshenkilön määrittämisvelvoite. Yhtä lailla rangaistusajan suunnitelmaa tulee tarkistaa määräajoin kuten esimerkiksi lääkinnällisen kuntoutuksen lainsäädännössä mainittua kuntoutussuunnitelmaa. (Asetus lääkinnällisestä kuntoutuksesta 28.6.1991/1015).

Vankeusrangaistuksen tarkoituksena tavoitteena on edistää vangin elämänhallintaa, valmiuksia rikoksettomaan elämään ja sijoittumista yhteiskuntaan. Sijoittajayksikössä yksilöllisesti yhteistyössä vangin kanssa laadittu rangaistusajan suunnitelma (rangaistuksen alkamisesta koevapauteen ja ehdonalaisuuteen asti) toimii välineenä näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Rangaistusajan suunnitelman pohjana toimii riski- ja tarvearvio. Riski- ja tarvearviomenetelmän avulla kerätään yhteistyössä vangin kanssa tietoja vangista ja rikollisuuteen johtaneista tekijöistä (muun muassa asuminen ja perhesiteet, koulutus, päihteiden käyttö, aikaisempi rikollisuus, asenteet, psyyke) ja näiden perusteella arvioidaan rikoksen uusimisriskiä, vangin motivaatiota muutokseen sekä toimintaohjelmien ja kuntoutuksen tarvetta. Rangaistusajan suunnitelma korostaa rangaistusajan prosessimaisuutta ja suunnitelmassa pyritään saattamaan arviot, tarpeet ja toiminnot tavoitteineen kohtaamaan toisensa vangin näkökulmasta oikea-aikaisesti toteutuvilla kohdennetuilla toimenpiteillä. Vangilla on oikeus kieltäytyä osallistumasta rangaistusajan suunnitelman laatimiseen. Suunnitelma tulee tästä huolimatta laatia, mutta suppeampana. Rangaistusajan suunnitelmaa tulee seurata, tarkastaa ja täydentää säännöllisin väliajoin (vähintään kolme (3) kertaa vuodessa). (Mohell & Pajuoja 2006, 66-67, 70-71; Valtioneuvoston asetus vankeudesta 509/2006 18-19§; Vankeuslaki 767/2005 6-7§.)

Rangaistusajan suunnitelma sisältää mm. seuraavia asioita:

- vankeusajan keskeiset tavoitteet,
- tietoja osallistumisvelvollisuuteen sisältyvän toiminnan laadusta, sisällöstä ja vaativuustasosta
- turvallisuusjärjestelyille asetettavat vaatimukset

- tietoja sijoitusvankilasta, suunnitelman mahdollisen poistumisluvan ajankohdasta ja edellytyksistä, suunnitelman mahdollisen valvotun koevapauden ajankohdasta ja edellytyksistä
- vapauttamissuunnitelman ja valvontaan määrättävän osalta valvontasuunnitelman.

(Valtioneuvoston asetus vankeudesta 509/2006 2 luku 18§.)

Rangaistusajan suunnitelmaa täydennetään ennen vangin vapautumista vapauttamissuunnitelmalla ja valvontasuunnitelmalla. Vapauttamissuunnitelmassa arvioidaan vangin edellytykset selviytyä vapaudessa sekä palvelujen tarve. (Vankeuslaki 767/2005, 6§.). Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta 23.9.2005/782 määrittelee valvonnan tarkoitusta, valvontaan asettamisen määräytymistä ja valvontasuunnitelmaa koskevia asioita. Valvonnan tarkoituksena on lisätä yleistä turvallisuutta tukevilla valvottavan sosiaalista selviytymistä ja estämällä uusintarikollisuutta. Valvontaan voidaan asettaa ehdonalaiseen päästettävä vanki, mikäli koeaika on pidempi kuin yksi vuosi, rikos on tehty alle 21-vuotiaana tai vanki sitä itse pyytää. Kriminaalihuoltolaitoksen on laadittava yhteistyössä valvottavan ja tarpeellisten muiden viranomaisten kanssa riittävän ajoissa ennen vapautumista valvontasuunnitelma. Valvontasuunnitelma määrittelee tarkemmin valvonnan sisällön. Kuntoutuksen kannalta oleellinen asia on valvottavan avustaminen yhteydenotoissa viranomaisiin tai muihin tahoihin ja valvottava on ohjattava tarvittavien tukitoimien palveluiden piiriin. (Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta 23.9.2005/782 1§, 4§, 5§ 2-4 momentti.)

Vankeuslain (767/2005) 4 luku 7§:n 2 momentti määrittelee rangaistusajan suunnitelman laatimisen yhteistyössä vangin ja Kriminaalihuoltolaitoksen kanssa ja vangin luvalla myös esimerkiksi koti-/asuinkunnan viranomaisten ja tarpeellisten muiden viranomaisten sekä yksityisten yhteisöjen tai henkilöiden kanssa. Lisäksi vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa on vangin suostumuksella oltava yhteydessä koti-/asuinkunnan sosiaali-, terveys-, asunto- ja työvoimaviranomaisten kanssa yhteiskuntaan sijoittumisen parantamiseksi.

2.3.2 Kuntouttavaa toimintaa vankeudessa

Vankilassa toteutettavilla toiminnoilla on tarkoitus vahvistaa rikoksetonta elämäntapaa, ylläpitää ja parantaa ammattitaitoa, työ- ja toimintakykyä sekä tukea päihdeettömyyttä. Vanki on velvollinen osallistumaan työ- ja toiminta-aikana järjestettyyn toimintaan. Sisällöltään toiminta saattaa olla koulutusta, työtä tai muuta valmiuksia edistävää toimintaa. Toiminta suunnitellaan yhdessä vangin kanssa rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa. Vankeusajan jälkeisen toiminnan jatkuvuuden takaamiseksi yhteistyötä pyritään tekemään muiden viranomaisten kanssa. (Oikeusministeriö – Toiminnot.)

Vankiloissa toteutettavan työtoiminnan on tarkoitus ylläpitää ja kehittää työkykyä ja ammattitaitoa, jolla pyritään tukemaan sijoittumista rangaistuksen jälkeen yhteiskuntaan. Työtoiminnan tulisi vastata yhteiskunnassa tehtävää työtä (niin sanottu normaalius-periaate). Valmentavassa työssä tulee seurata ammatillisessa kuntoutuksessa noudatettavia menetelmiä. Vankilassa on mahdollista suorittaa oppisopimuksella näyttötutkintoja tai osia niistä. Tietyillä edellytyksillä vankilasta on mahdollisuus käydä siviilityössä tai tehdä työtä omaan lukuunsa. (Oikeusministeriö – Työtoiminta.)

Normaalius-periaate edellyttää, että vankeudessa olevalla henkilöllä on oikeus koulutukseen kuten muillakin. Vankeudessa on mahdollista suorittaa perusopetuksen/lukion opintoja ja ammatillisia opintoja tutkintoina tai niiden osina. Oppisopimusopiskelu sekä valmentava ja kuntouttava opetus ovat mahdollisia. Vähemmistöryhmille on omat opiskelumahdollisuutensa. (Oikeusministeriö - Opiskelu.)

Vankeuden aikana vangeilla on mahdollisuus osallistua muihinkin kuntoutuksellisiin toimenpiteisiin. Päihdekuntoutus muodostaa tästä suuren osan, koska suurella osalla vangeista on päihdeongelma. Kuntouttava toiminta voi olla myös kursseja, kuntoutusosastojen päiväohjelmia, lyhyitä leirejä tai toimintaohjelmia, joilla pyritään vähentämään esimerkiksi seksuaali- tai väkivaltarikoksiin syyllistymistä. (Oikeusministeriö – Kuntouttava toiminta.)

2.4 Sosiaalinen tuki ja verkostot kuntoutumisen tukena

2.4.1 Sosiaalinen tuki ja verkostot

Sosiaalinen tuki voidaan määritellä eri tavoin riippuen tutkimuksen näkökulmasta. Se voi olla ihmisten välistä vuorovaikutusta, jossa välitetään tunteita, tunnustusta ja apua (Koskijännes, Pienimäki & Valtari 2003, 8). Sosiaalinen tuki voi olla vaikutukseltaan myös negatiivinen. (Somerkivi 2000, 60; Waldén 2006, 58.) Sosiaalisella verkostolla voidaan kuvata ihmissuhteiden kokonaisuutta, vuorovaikutussuhteita. Sosiaalisessa verkostossa olevilla ihmissuhteilla ei välttämättä kaikilla ole yhteyttä toisiinsa, jolloin sosiaalinen verkosto on käsitteenä laajempi kuin sosiaalisen tuen verkosto. Kaikki sosiaalisen verkoston suhteet eivät välttämättä ole tukisuhteita. (Somerkivi 2000, 58-59.)

Waldén (2006, 59-63) on väitöskirjassaan tutkinut neurologisesti sairaan tai vammaisen lapsen perheen selviytymisen tukemista. Hän on jakanut sosiaalisen tukiverkoston kolmeen osaan: viralliseen, puoliviralliseen ja epäviralliseen tukeen. Virallisen tuen muodostaa yhteiskunnan tarjoamat palvelut, puolivirallisen yhdistykset ja järjestöt ja epävirallisen tuen muodostavat sukulaiset, ystävät, naapurit ja muut läheiset. Mielestäni sosiaalisen tuen verkostojen jakaminen on käypä tapa myös muissa yhteyksissä kuin neurologisesti sairaiden lasten kohdalla.

Näin ollen rikoksista rangaistujen henkilöiden kohdalla virallisen tuen voisi muodostaa vankeinhoitolaitoksen ja kotikunnan tarjoamat palvelut riippuen siitä onko henkilö vankeudessa vai jo vapautunut. Puolivirallisen tuen tarjoajina voisivat olla esimerkiksi kolmannen sektorin toimijat. Tässä työssä on tarkemmin selvitetty kolmannen sektorin toimijan, Kriminaalihuollon tukisäätiön toimintaa, koska sen merkitys haastatellun henkilön kuntoutumisen tukena on ollut suuri suhteessa muihin. Epävirallisen tuen tarjoajina tässä työssä on haastatellun henkilön lähipiiri, ystävät ja perhe. Haastatellun henkilön sosiaalisen verkoston ihmissuhteet eivät kaikki ole olleet tukisuhteita, vaan hän kertoo joidenkin henkilöiden vaikuttaneen hänen elämäänsä negatiivisesti (katso s. 29).

Sosiaali- ja terveysministeriön, Oikeusministeriön ja Suomen Kuntaliiton teettämän selvityksen (2006:6) mukaan sekä yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden että vankien sosiaaliset ja taloudelliset olosuhteet ovat muihin yhteiskunnan jäseniin verrattuna heikommat. Vapauteen valmentaminen tulisi aloittaa hyvissä ajoin. Ihmissuhteiden ja sosiaalisen tuen verkoston kartoitus ja viranomaiskontaktien luominen tulisi kartoittaa jo vankeuden aikana. Matalan kynnyksen paikka voisi toimia monen kohdalla tukipaikkana ja elämänhallintataitojen harjoittelupaikkana. (Sosiaali- ja terveysministeriö ym. 2006:6, 19, 21-22.)

2.4.2 Kriminaalihuollon tukisäätiön toiminta-ajatus ja organisaatio

Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits) on perustettu vuonna 2001. Se toimii kolmannen sektorin toimijana ja sen tarkoituksena on tukea kriminaalihuoltotyötä ja sen kehittämistä, vaikuttaa uusintarikollisuutta ja sen haittoja vähentävään toimintaan sekä edistää tarpeenmukaisten palvelujen saatavuutta. Rangaistukseen tuomittujen ja heidän läheistensä asemaa ja suoriutumismahdollisuuksia yhteiskunnassa pyritään parantamaan. Kehittämishankkeet, kriminaalihuollon tukipalvelujen tuottaminen, asianajaja edunvalvontatoiminta, kriminaaliasiamiestoiminta sekä avustukset kriminaalihuollon kehittämiseen ja vapaaehtoistoimintaan ovat osa Kriminaalihuollon tukisäätiön toimintatapoja. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2006, 1.)

2.4.3 Oppimisvaikeuksista vapaaksi- hanke

Oppimisvaikeuksista vapaaksi – hankkeen tavoitteena on selvittää vankien ja kriminaalihuollon asiakkaiden oppimisvaikeuksia ja rakentaa heille kuntoutuspolkuja ulottuen rangaistusajasta vapauteen. Hanke on osa laajempaa RAY:n rahoittamaa oppimisvaikeusohjelmaa ja sitä hallinnoi Kriminaalihuollon tukisäätiö. Keskeisiä järjestöyhteistyökumppaneita ovat Kuntoutussäätiö, Erilaisten oppijoiden liitto ja Helsingin seudun erilaiset oppijat ry (Hero). Hankkeessa työskentelevät projektipäällikkö Kati Sunimento sekä kaksi kuntoutusohjaajaa. Hankkeen työntekijöiden työtilat sijaitsevat Helsingin seudun erilaiset oppijat ry:n (HERO) tiloissa. (Kriminaalihuollon tukisäätiö, Oppimisvaikeuksista vapaaksi – hankekuvaus).

Hankkeen kohderyhmänä ovat nuoret vangit Etelä-Suomen aluevankilassa (erityisesti Keravan vankila, Helsingin avovankila), Kriminaalihuoltolaitoksen (KHL) Helsingin, Espoon ja Vantaan aluetoimistojen 15-29-vuotiaat asiakkaat. Kuntoutusohjausta tarjotaan heille, joilla todetaan oppimisvaikeuksia, ovat tukitoimenpiteisiin motivoituneita ja vapautuvat viimeistään tammikuussa 2010. (Kriminaalihuollon tukisäätiö, Oppimisvaikeuksista vapaaksi – hankekuvaus).

Hankkeen työntekijät antavat vangeille ja kriminaalihuollon asiakkaille sekä yksilöllistä että ryhmämuotoista informaatiota oppimisvaikeuksista. Tarkoituksena on tavoittaa henkilöt, jotka tarvitsevat tukea oppimisen vaikeuksissa. Läheisten sekä yhteistyökumppaneiden ohjaus ja neuvonta oppimisvaikeuksista ja niiden kohtaamisesta toimii palvelumuotona. Työvälineinä käytetään alkukartoituslomaketta, pikalukija havaintokanavatestiä, lukiseulaa, lukitestiä sekä keskusteluja. Työskentelyyn motivoituneille vangeille ja kriminalihuollon asiakkaille rakennetaan oppimisvaikeuden muotoa ja kuntoutustarvetta tarkemmin selvittävä tukipalvelusuunnitelma, minkä painopisteenä ovat toimenpiteet rangaistuksen jälkeen. Työntekijät toimivat vapautuneen asiakkaan ammatillisena tukihenkilönä ja avustavat tukipalvelusuunnitelman toteuttamisessa, tarjoavat keskusteluapua ja ohjaavat tarvittaessa käytännön arjessa kuntouttavalla työotteella. (Kriminaalihuollon tukisäätiö, Oppimisvaikeuksista vapaaksi – hankekuvaus).

3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata vankilasta vapautuneen henkilön koettua tuen tarvetta oppimisvaikeuksien kuntoutuksen suhteen.

Tavoitteena oli tuottaa tietoa Oppimisvaikeuksista vapaaksi- hankkeeseen ja käytännön työhön tietoa nuorten (18–29-vuotias) vankilasta vapautuneiden henkilöiden oppimisvaikeuksista ja kuntoutuksen tarpeesta.

4 TUTKIMUSMENETELMÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Aineisto ja tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyö on laadullinen tapaustutkimus. Tutkimus perustuu vankilasta vapautuneen henkilön elämäkerralliseen teemahaastatteluun laadullisena aineistonkeruuna. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on löytää ja paljastaa tosiasioita, tutkia kohdejoukkoa kokonaisvaltaisesti ja kuvata todellista elämää. Laadullisessa tutkimuksessa suositaan ihmistä tiedonkeruun välineenä. Kohdejoukko on tarkoituksenmukaisesti valittu ja tutkimuksessa voidaan käyttää aineistonkeruuna mm. haastattelua ja havainnointia. Laadullisen tutkimuksen tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä ja analyysi voi tapahtua sekä induktiivisesti (yksittäisestä yleiseen) että deduktiivisesti (yleisestä yksittäiseen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005; 152, 155; Tuomi & Sarajärvi 2002, 95, 97.) Tässä opinnäytetyössä aineisto analysoitiin aineistolähtöisesti induktiivisesti sisällönanalyysiä käyttäen. Elämäkerrallisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita yksilön elämäkulusta ja elämäkokemusten merkityksellisyydestä (Paananen 2008, 23.)

Teemahaastattelua voidaan kutsua puolistrukturoiduksi haastattelumenetelmäksi. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit ovat tiedossa, mutta kysymysten muoto ja järjestys puuttuvat. Menetelmä tuo tutkittavien henkilöiden äänen kuuluviin ja korostaa tutkittavien kokemuksia. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47-48.)

Oppimisvaikeuksista vapaaksi- hankkeessa mukana olevan vankilasta vapautuneen henkilön tuen tarvetta oppimisvaikeuksien kuntoutuksen suhteen kartoitettiin teemahaastattelulla (Liite 1). Teemahaastattelun valinta menetelmäksi on haastavampi ja aikaa vievämpi kuin esim. kyselylomake, mutta hankkeen projektipäällikön kanssa menetelmävalinnoista käydyn keskustelun jälkeen, todettiin teemahaastattelulla todennäköisesti päästävän syvemmälle ja aidommin asiakkaan omiin kokemuksiin. Lisäksi huomioiden kohdejoukon problematiikka luki- ja kirjoitusvaikeuksien suhteen sekä ilmaisun mahdollinen niukkuus olisivat jättäneet todennäköisesti kyselylomakkeella saadun tiedon hyvin pinnalliseksi. Teemahaastattelulla pystyttiin tarkentamaan

vastauksia ja henkilökohtainen tapaaminen ilmaisee aitoa kiinnostusta asiaan ja haastateltavaan henkilöön.

Oppimisvaikeuksista vapaaksi- hankkeessa mukana oleville henkilöille on teetetty erilaisia testauksia. Opinnäytetyöhön osallistumiseen suostumuksensa antaneiden henkilöiden testaustuloksista saatava informaatio saattoi toimia aineistona, mikäli nämä tuottivat tulosten tarkastelun yhteydessä oleellista tietoa päätelmien teossa. Hankkeeseen osallistuvia henkilöitä informoitiin tästä toimintatavasta lupa-anomuslomakkeen (Liite 2) yhteydessä.

4.2 Kohderyhmä

Kohderyhmänä olivat Oppimisvaikeuksista vapaaksi - hankkeessa vapaaehtoisesti mukana olevat kirjallisen suostumuksen antaneet 18–29- vuotiaat vankilasta vapautuneet henkilöt. Haastatteluun valitut henkilöt oli rajattu tarkoituksenmukaisesti jo vapautuneisiin henkilöihin, koska haastattelun toteuttaminen oli todennäköisesti helpompaa ilman vankeinhoidon lupakäsittelyjä. Opinnäytetyöhön haastateltavien määrä jäi yhteen henkilöön, koska toinen haastatteluun lupautunut henkilö ei saapunut paikalle ja muut hankkeessa mukana olevat asiakkaat suorittivat tuomiotaan vankeudessa tai valvonnan alla.

4.3 Tutkimuksen toteuttaminen ja eteneminen

4.3.1 Opinnäytetyön ajallinen toteutuminen

Otin yhteyttä 21.10.2007 sähköpostitse Kriminaalihuollon tukisäätiön toiminnanjohtaja Jukka Mäkeen ja ilmaisin kiinnostukseni toteuttaa opinnäytetyö yhteistyössä Oppimisvaikeuksista vapaaksi – projektin kanssa. Viikon kuluttua sähköpostistani hankkeen projektipäällikkö Kati Sunimento otti puhelimitse yhteyttä ja keskustelimme opinnäytetyön aiheesta, kohderyhmästä ja lupa-asioista sekä muista opinnäytetyöhön liittyvistä asioista. Tämän jälkeen lähdin pohtimaan aiheen rajausta tarkemmin, tutus-

tumaan lähdemateriaaliin ja laatimaan aihe-seminaariin suunnitelmaa. Aihe-seminaari pidettiin Porissa 9.11.2007.

Kävin tapaamassa hankkeen työntekijöitä Helsingissä 21.12.2007, jolloin keskustelimme tarkemmin aiheen rajauksesta ja päädyin tämän keskustelun sekä opinnäytetyön ohjaajien kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta rajaamaan aihetta oppimisvaikeuksien kuntoutuksen koettuun tarpeeseen. Suunnitelmaseminaari pidettiin Porissa 1.2.2008.

Olimme sopineet hanketyöntekijöiden kanssa, että teemahaastattelut pyrittäisiin järjestämään maaliskuussa 2008. Tuona ajankohtana hankkeessa oli mukana henkilöitä, mutta he olivat kaikki sillä hetkellä vankilassa joten haastatteluja ei voitu toteuttaa. Sovimme haastattelujen toteuttamiseksi päivämäärät sekä huhti- että toukokuulle 2008, mikäli henkilöitä vapautuisi siihen mennessä. Näinäkään ajankohtina haastattelut eivät toteutuneet. Tällöin pidimme ohjaavien opettajien kanssa palaverin opin- näytteen jatkosta.

Laadin uuden tutkimussuunnitelman, jossa näkökulma olisi muuttunut hanketyöntekijöiden asiantuntijuudeksi ja mielipiteeksi hankkeessa olevien henkilöiden oppimisvaikeuksista selviytymisen tuen tarpeeksi. Pohdin asiaa myös hanketyöntekijöiden kanssa sähköpostitse. Vaihtoehtona oli myös haastatella hankkeessa mukana olevia henkilöitä, jotka olisivat vapautumassa valvottuun koevapauteen. Tätä varten otin yhteyttä Rikosseuraamusvirastoon, jossa kanta oli se, että kirjallinen tutkimuslupa on oltava, mikäli henkilöt osallistuisivat haastatteluun koevapauden aikana. Päädyin siihen, että odotan koevapauden päättymistä, jolloin henkilöt voisivat osallistua opin- näytetyön haastatteluun vapaaehtoisesti.

Kesäkuun lopussa kaksi henkilöä vapautui valvotusta koevapaudesta ja heiltä hanketyöntekijät kysyivät halukkuutta osallistua opinnäytetyön toteuttamiseen haastateltavina. Molemmat suostuivat haastatteluun. Haastattelupäiväksi sovittiin 2.7.2008 Helsingin seudun erilaisten oppijoiden ry. (HERO) tiloihin Helsingin keskustaan, jossa hanketyöntekijöiden työtilat sijaitsevat. Haastatteluja oli suunniteltu toteutettavaksi molemmat kaksi iltapäivään haastattelijan työn ja haastateltavien henkilöiden aika- taulujen vuoksi. Ensimmäinen haastattelu suunniteltiin klo 14-16 ja toinen klo 17-19

väliselle ajalle, tunnin tauko olisi haastattelijan omaa hengähdystaukoa vireystilan ylläpitämiseksi ja ajatusten kokoamiseksi. Ensimmäinen haastattelu ei toteutunut, koska haastateltava henkilö ei saapunut paikalle huolimatta hanketyöntekijän tavoitteista. Toinen haastateltava saapui paikalle hieman myöhässä, mutta haastattelu pystyttiin toteuttamaan. Haastattelu kesti noin 60 minuuttia ja se nauhoitettiin digitaalisella sanelukoneella. Haastateltava henkilö oli täyttänyt opinnäytetyöhön haastattelun toteuttamiseen liittyvän lupa-anomuksen (Liite 2), jossa nauhoittamisesta mainitaan.

Haastattelutilanne oli avoin, keskustelunomainen tilanne. Haastattelu eteni pääsääntöisesti teemojen mukaisesti, mutta keskustelunaiheet vaihtelivat etenemisen aikana. Käsiteltyihin asioihin palattiin haastattelun edetessä ja kysymyksiä oli mahdollista tarkentaa puolin ja toisin.

4.3.2 Aineiston purku ja analyysi

Laadullista aineistoa voidaan analysoida joko teoriaohjaavasti tai aineistolähtöisesti. Tässä opinnäytetyössä aineistoa analysoidaan aineistolähtöisen sisällönanalyysimenetelmän avulla, joka voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen: aineiston redusointiin eli pelkistämiseen, aineiston klusterointiin eli ryhmittelyyn ja abstrahointiin eli teoreettisten käsitteiden luomiseen. Aineiston redusoinnissa on kyse siitä, että aineistosta karsitaan epäolennaiset asiat pois tutkimustehtävään nojaten ja pyritään löytämään tutkimustehtävään sopivat ilmaukset. Aineiston klusteroinnissa ilmaukset pyritään luokittelemaan samankaltaisuuksien/eroavaisuuksien perusteella luokiksi, jotka määrittellään sisällön perusteella. Aineiston abstrahoinnissa pyritään löytämään tietoa, jonka perusteella pystytään muodostamaan teoreettisia käsitteitä. Abstrahoinnissa jatketaan luokittelujen yhdistämistä käsitteiksi niin kauan kun se on aineiston sisällön kannalta mahdollista ja tarpeellista. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110-114.)

Teemahaastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin sanasta sanaan tutkimuksen luotettavuuden turvaamiseksi, koska tutkimusmenetelmänä teemahaastattelu on haastava ja opinnäytetyön tekijälle menetelmänä vieras. Mahdolliset kielen murreilmaisut on muutettu aineistoon puhekielisiksi, samaa tarkoittaviksi sanoiksi. Aineistoa kertyi 19 A4-arkkia kirjoitettuna 1,5 rivivälillä Satakunnan ammattikorkeakoulun opinnäyte-

työn kirjoittamisohjeiden mukaisilla sivuasetuksilla. Tämän jälkeen aineistosta pelkistettiin tutkimustehtävän mukaisesti oleelliset ilmaukset. Pelkistetyt ilmaukset ryhmiteltiin ala- ja yläkategorioiksi sekä yhdistettiin yhdistäväksi kategoriaksi. Aineiston analyysistä on esimerkki liitteenä (Liite 3, Taulukot 1-3).

4.4 Tutkimukseen liittyvä eettisyys

Tutkimuksen aikana teemahaastatteluun osallistuvalla hankkeen asiakkaalta kysyttiin kirjallisena lupa-anomus (Liite 2) opinnäytetyöhön osallistumiseksi. Samalla häneltä kysyttiin suostumusta myös siihen, että hänelle hankkeessa teetettyjä testejä ja niiden tuloksia voidaan käyttää opinnäytetyössä, mikäli ne ovat oleellisia opinnäytetyön tekemisen kannalta.

Opinnäytetyössä kerätty aineisto käsiteltiin luottamuksellisesti, eikä mitään tunnistettavissa olevia tietoja ole kirjattu opinnäytetyöhön. Haastatellun henkilön käyttämiä paikkakuntia tai henkilöiden nimiä ei ole käytetty kirjallisessa tuotoksessa tunnistettavuuden estämiseksi. Opinnäytetyöntekijä sai käytettäväkseen hankkeessa tehdyt tutkimusyhteenvedot, joista oli nimi- ja muut tunnistettavat tiedot poistettu. Opinnäytetyön valmistuttua kaikki kerätty aineisto on tuhottu asianmukaisesti.

Haastateltavalla kerrottiin haastattelun alussa opinnäytetyön tavoitteet ja aiemmin tehdyt suunnitelmat useamman henkilön haastattelusta. Opinnäytetyön tekemisen eettisyyden parantamiseksi hänelle kerrottiin, että hän tulee kuitenkin olemaan ainoana tiedonantajana opinnäytetyön aineiston muodostumisessa ja hän antoi suostumuksensa.

4.5 Tutkimuksen luotettavuus

Luotettavuutta lisää tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta. Aineiston hyödyntäminen kokonaisuudessaan, huolellinen analyysi ja kirjaaminen vahvistavat luotettavuutta. Teemahaastattelu on aina riippuvainen haastattelijasta ja haastateltavasta ja sen identtinen toistaminen on hankalaa. Henkilökemiat, mieliala, keskittymisen ongelmat saattavat heikentää luotettavuutta ja tutkimuksen toistettavuutta.

Toteutettu haastattelu litteroitiin kokonaisuudessaan sanasta sanaan luotettavuuden lisäämiseksi. Aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelu oli opinnäytetyön tekijällä uusi ja vieras sekä itse menetelmänä haastava, päädyin työn tekijänä näiden seikkojen valossa purkamaan haastattelun kokonaisuudessaan, jottei mitään tärkeää ja mahdollisesti olennaista jäisi havainnoimatta. Tutkimuksen luotettavuutta lisää tutkimuksen etenemisen ja aineiston analyysin etenemisen tarkka kuvaus kirjallisessa tuotoksessa ja liitteenä oleva esimerkki analyysin etenemisestä (Liite 3, Taulukot 1-3).

5 TULOKSET

Kuvaan haastatellun henkilön kokemuksia oppimisvaikeuksia eri otsikoiden alle jaoteltuna. Olen pyrkinyt jaottelemaan oppimisvaikeuksien ilmentymistä henkilön elämänsä aikana kyseisellä jaottelulla. Osa aiheista menee selkeästi päällekkäin ja niiden ”lokeroiminen” ainoastaan tietyn otsikon alle olisi ollut liian karkeaa. Tämän vuoksi eri otsikoiden alla on käsitelty osittain samoja asioita. Kursivoidut tekstit ovat suoria lainauksia henkilön haastattelusta. Niiden avulla on pyritty tarkentamaan haastatellun henkilön kokemusta kyseisistä asioista haastattelusta tehtyjen tulkintojen tueksi.

5.1 Omat kokemukset oppimisvaikeuksista elämänsä aikana

5.1.1 Oppimisvaikeudet lapsuudessa

Henkilö asui lapsuudessaan pienellä paikkakunnalla vanhempiensa ja sisarustensa kanssa. Hänen kertomansa mukaan lapsuus oli mukavaa ja hyvää aikaa, kunnes vanhempien parisuhteessa alkoi ilmetä ongelmia isän siirryttyä töihin toiselle paikkakunnalle. Hän kertoi vanhempien ongelmien heijastuneen lapsiin. Pääosin hän koki lapsuuden kuitenkin hyvänä.

Joo, oli sillai hyvä muistot, sillai normaalit perhe-elämän muistot. Siihen asti kun ne li normaalit...Oli kuitenkin joo hyvä. Ei nyt pelkästään kaoottisia muistoja. On myös hyviäkin.

Harrastuksia hänellä oli, urheilu sekä metsästys ja kalastus. Liikunnallisia taitojaan arvioidessa hän koki olleensa hyvä ja pärjänneensä myös esimerkiksi urheilukilpailuissa. Liikunta oli aina ollut helppoa. Koulussakin liikunta kuului mieluisimpiin aiheisiin kuvaamataidon ja käsityön ohella. Matematiikka ja kielet taas tuntuivat vaikeilta.

Haastateltu henkilö kertoi olleensa varsin villi pienenä. Alle kouluikäisenä villiyyteen ei ollut puututtu, vaan vasta kouluikäisenä ongelmat alkoivat näkyä ja niihin puututtiin.

..mä olin tosi villi pienenä. Sit se muuttu vähän semmoiseks idioottimaiseksi yläasteella.” ”.. Oli semmonen hirveen näyttämisen halu ja ei pystyny keskittyä siihen hiljaa olemiseen..

5.1.2 Kouluikä ja oppimisvaikeudet

Henkilö kertoi vapaasti omista ongelmistaan haastattelutilanteessa. Hän kuvaili eniten vaikeuksia olleen tarkkavaisuuden ylläpitämisessä ja keskittymiskyvyssä kuin lukemisen- ja kirjoittamisen ongelmassa. Keskustelun edetessä tuli ilmi, että hän ei ole koskaan mielellään lukenut ja että esimerkiksi matematiikassa ja vieraiden kielten oppimisessa on ollut vaikeuksia. Tämä vaikuttaa nykypäivään siten, että lukeminen ei ole mieluista ja laskeminen tapahtuu pääsääntöisesti laskukoneella.

*Lukemisessa ja kirjoittamisessa niissäkin on ollu se.. siinäkin tulee se keskittyminen aina vastaan. Ei niinku, mä en oo koskaan luku yhtäkään kirjaa..
..Se jää siihen ekaan sivuun. Sit se on pakko heittää pois.
Esimerkiksi matematiikan kokeessa piti lukea ne asiat ja vääntää laskuiksi, se oli aika tuskaa. Itse asiassa ne jäi aina tekemättä melkein ne tehtävät.*

No ruotsin kans ei sillai, oon kaksikielisellä alueella ollu ruotsinkielisessä.. mikä tää on.. esikoulu.. eskari.. Ruotsi on sillai alitajunnasta tullu aina mut englannin kans on ollu vaikeaa.

Ala-asteikäisenä henkilö kertoi kaiken sähläilyn menneen villiyyden piikkiin. Opiskelu oli erilaista ja paikkakunta oli pieni. Yläaste sijaitti isommalla paikkakunnalla ja vaikeudet lisääntyivät opiskelussa. Yläasteella vaikeuksia tuottivat keskittymisen ja tarkkaavaisuuden ongelmat, henkilö kuvaili itseään haastattelun aikana luokan peliksi. Yläasteelle siirtymisen jälkeen tunnilla häiriköimiseen ja pelleilyyn kiinnitettiin huomiota ja hänet siirrettiin yläasteen loppuvaiheessa pienryhmään. Rauhallinen pieni ympäristö oli henkilön mielestä kuitenkin hyvä, siinä ilmapiirissä oli pakko opiskella.

..eristysselliksi sitä sanottiin.. semmonen bunkkeri maan alla.

Siel oli pakko opiskella ku sul ei ollu mitään muuta ku se.. Sai tehdä omaan.. omassa hiljaisuudessa..

Kaikki kouluaineet eivät henkilön kertoman mukaan ole olleet niitä vaikeita, vaan esimerkiksi kuvaamataito, liikunta ja muut ilmaisulliset aineet ja biologia ovat olleet mieluisia. Mieluisia joko sen takia, että ne ovat kiinnostaneet, hän on ollut niissä hyvä tai aineen opettaja on ollut mukava.

Musiikki oli ehkä heikoin mut liikunta ja kuvaamataito oli.. ne oli aivan vahvimhasta päästä. Käsityö, kuvaamataito ja liikunta.

Kuvaamataidossa oli ainakin yläasteella niin kiva opettaja, mä tykkäsin. Se sujui ehkä senkin takia et tuli tosi hyvin toimeen. Jaksoi keskittyä siihen hommaan.. Liikunta on vaan ollu sellanen synnynnäinen juttu.

5.1.3 Oppimisvaikeudet nuorena aikuisena

Yläasteen jälkeen haastateltu henkilö opiskeli ammatti-instituutissa itselleen metallialan ammatin ja siihen pienen lisäkoulutuksen armeijan jälkeen, joista valmistui n. 5 vuotta ennen haastatteluajankohtaa. Suoritetuista tutkinnoista haastateltu henkilö ei ole kokenut hyötyneensä, työelämässä todistuksia ei ole kyselty ja henkilö on työelämässä suuntautunut muualle kuin opiskeltuihin ammatteihin.

Täysi-ikäistyttyään haastateltu henkilö kertoi hermojen olleen huonot ja väkivallan kanssa alkoi ilmetä ongelmia. Päihteiden käyttöä oli, mutta haastateltu henkilö koki, ettei käyttö ollut epänormaalin runsasta. Hän mainitsi tosin, että alkoholi ei sovi hänelle ollenkaan. Ilmeisesti rikosasiat ovat tapahtuneet ainakin osin päihteiden käytön aikana. Haastateltu henkilö myös kertoi eksyneensä väärin porukoihin, minkä koki vaikuttaneen osaltaan vankilaan päätymiseen.

Mul on aina ollu sellainen taipumus.. mä en tiää onks se joutua vai hankkiutua pahaan seuraan.. Oli yks.. oli mulla sellasiakin ystäviä mitkä oli hyviä, normaaleja mitkä opiskeli.. sit oli tää yks pahan alku ja juuri.. minkä matkaan mä sit lähdin ku.. xx nimeltään.. sen kanssa meni sit enemmän lujaa ja vähemmän lujaa..

Sen takia mua on pidetty erikoisena ihmisenä ku mä oon niin sanotusti sosiiaalinen ja mukava ihminen kaikkien mielestä, miksi mä oon.. Ei mulla oo tautointeja enkä mä.. Kukaan ei katsonu mun kuuluvan vankilaan kun mä olin siellä.. Mä olin sellanen erikoinen tapaus. Se johtuu siitä mun yhdestä huonosta seurasta. Se on vienyt mun.. semmonen tosi ammattilainen psyykkämaan ihmistä.. Siis todella huippu.. Se sai mun pään jotenki vähän eri teille mitä se on oikeesti. Nyt mä en oo sen kanssa missään tekemisissä ja väleissä ollu muutamaan vuoteen. Kaikki näyttää erilaiselta. Mä oon joutunu ehkä vähän.. ollu huonoa tuuria, kaikkien asioiden yhteissummuna joutunu väärille teille..

5.2 Oppimisvaikeuksien tunnistaminen, hoito ja kuntoutus

5.2.1 Toimenpiteet kouluikäisenä

Kirjeenvaihtoa kodin ja koulun välillä käytiin ahkerasti ja henkilö kertoi heidän käyneen perheneuvolassa tai vastaavassa tarkkaavaisuuden ongelmien tiimoilta. Hän ei koe hyötynensä käynneistä muuten, kuin että puhevälit äidin kanssa avautuivat. Koulussa tilanne säilyi ennallaan ja henkilö kertoi jopa tahallaan olleensa ärsyttävämpi kuin aiemmin. Oppimisvaikeuksien selvittämiseksi ei ole henkilön mukaan tehty mitään muita toimenpiteitä, perheneuvolakäynnit ja pienryhmäopiskelun järjestäminen olisivat jääneet ainoiksi.

Mä en muista mitään muuta hyötyä ku äiti avautu sellasista syvällisistä asioista joita se ei ollu kertonu mulle koskaan. Se ehkä avas vähän minua. Se on jääny mieleen. Mut ei siitä apua tohon kouluasiaan ollu, mua ärsytti.. periaatteessa olin sit ehkä kiusallani vielä kiusallisempi. Mua ärsytti ku mut laitettiin sinne viel koulun puolesta..

5.2.2 Oppimisvaikeuksien kuntoutus

Henkilöllä oli yksi rikostuomio, 1 vuosi ja 2 kuukautta, josta hän oli vankilassa 7 kuukautta. Vankila-ajan henkilö kertoi viettäneensä suurimmaksi osaksi avovankilassa ja olleensa siellä työssä tehden lähinnä korjaustöitä. Vankila-aikana hän osallistui vankilan järjestämiin kuntouttaviin toimenpiteisiin, muun muassa vihanhallinta-kurssille ja olisi osallistunut myös ATK-ajokorttikurssille, mutta tämä peruuntui viime hetkillä.

Nytten vankilassa mä ilmoittauduin ATK- semmoseen ajokorttikurssille, sit se jotenkin peruuntu.. ..mä olin odottavissa fiiliksissä. Varsinki ku oli vankilassa ni totta kai se tuntuu kivalta kaikki tollanen oheistoiminta. Mä olisin ollu aika kiinnostunu sillon opiskelemaan..

Sitten mä olin sellasella perheleirillä, viikon leirillä missä myös käsiteltiin ihmisen tunteita ja... Siistein, ehdottomasti siistein, tollasia lisää. Mä oon sitä mieltä että tommoset on niitä mitkä auttaa ihmisiä eteenpäin..

Haastatellulle henkilölle laadittiin vankeuden aikana rangaistusajan suunnitelma. Hänen kertomansa mukaan suunnitelmaan ei paljoa kiinnitetty huomiota vapautta suunniteltaessa eikä suurempia myöskään kirjattu. Aiemmin mainitut kurssit ja leirit oli hänen mukaansa kirjattu.

Eipä siellä suurempia ollu.. ..tietysti tuli nää plussamerkintänä kaikki vihanhallintakurssit ja... hanke.

.. ei niinku, mut katsottiin niin normaaliksi ihmiseksi että ei niinku mitään. Ei mitään valvontaa eikä mitään muutakaan. Normaali ihminen, äkkiä pois- tyylisiin.

Haastateltu henkilö koki, ettei vankeuden aikana ollut saanut mainittavaa tukea vankilan sisältä asioidensa järjestelyyn vapauden aikana, vaan hänen oli itse pitänyt suurimmaksi osaksi kysellä ja järjestää. Vapautumisen jälkeisiä asioita hän oli itse järjestänyt pääosin puhelimen välityksellä ja muutamien lomapäiviensä aikana.

Kyl ne piti itse, ei niitä tyrkytetty.

Ei sieltä tuu mitään apua.. ..perheleirit ja tämmöset ohjelmat niinku tää missä mä nyt oon, tämmöset ehkä auttaa eniten ihmisiä.

..mä hoidin ne kaikki siellä.. ..Olin mä jossakin vaiheessa(lomalla) mut puhelinoitoilla. 3 päivää mulla oli lomaa..

Vankilassa olon aikana Kriminaalihuollon tukisäätiön Oppimisvaikeuksista vapaaksi- hanke alkoi ja tästä haastateltu henkilö kertoi olleensa iloinen.

Tai siis mä oon oma-aloitteisesti halunnu. On sitä nyt sit hetkinen.. on sitä puhuttu jonkin verran mut se on aina jääny joojoo-tasolle. Nytten sitä on vasta katottu pitemmälle.

Hankkeen esittelyn jälkeen hän koki palasten loksahdavan paikalleen ja halusi vapaaehtoisesti osallistua hankkeeseen. Hankkeen puitteissa oli lähdetty tarkemmin selvittämään hänen oppimisvaikeuksiaan. Henkilö kertoi, että oli itse epäillyt hänellä olevan ADHD:n tai vastaavan tarkkaavaisuudenongelman ja halusi tämänkin varmistumiseksi osallistua testeihin. Hankkeen puitteissa hänelle oli vankeuden aikana tehty erilaisia lukitestejä ja nyt vapauden aikana hän kertoi olevansa menossa psykologisiin/neuropsykologisiin testeihin. Henkilö oli varsin luottavainen siihen, että nyt tehtävät tutkimukset helpottavat elämää ja antavat selvennystä hänen tilanteeseensa aikaisemman elämän ja nykyisyyden ajalle.

.. mä olin siellä vankilassa ja sitten nää (nimi) ja nää tuli sinne.. tai itse asiassa tuli lappu selliin et alle 30-vuotiaat joutuu osallistumaan semmoseen oppimishanke.. Sit mä menin sinne ja sit siel tuli täst ADHD-jutusta ja näistä puhetta.. Mä kiinnostuin siitä koska mä tiedostan et mulla on se jonkunasteinen. Sit mä vaan ilmoitin sen tunnin päätyttyä et oisko mahdollista katsoa tätä asiaa eteenpäin.

Nyt mä oon menossa sinne (paikkakunta).. mikäs se nyt oli hienosti nimeltään.. kuitenkin se ADHD-keskus..aivo.. sinne kunnon diagnoosiin.. neuropsykologille..

..Joo.. Muuten on tehty näitä laidasta laitaan näitä kaikkia luku- ja kirjoitus ja kuullun ymmärtämisen juttuja..

.. mul on semmonen olo et tästä mennään parempaan suuntaan varsinkin kun pääsee sinne neuropsykologille.. Uskallan väittää että se toteaa minulla olevan sen ADHD:n. Sitten siitä eteenpäin taas pystytään taas menemään.. Jotenkin se kohottaa omaa mieltäkin kun tietää että sitä selvitetään.. ettei se vaan loju..

Henkilö kertoi nyt tehtyjen luki-testausten perusteella joidenkin asioiden olleen helpoja, mutta vaikeuksiakin ilmenneen. Henkilön antaman luvan perusteella sain tutkimusaineistoksi testauksista tehdyn yhteenvedon, jonka perusteella selkeimmät vaikeudet kirjoittamisen ja lukemisen tehtävissä tulivat esiin kirjallisessa tuottamisessa. Vahvuuksina tulivat esiin lukemisen nopeus ja tarkkuus, luetun ymmärtäminenkin sujui kohtalaisesti. Suurimmat ongelmat olivat kokonaisuudessaan tarkkaavaisuuden ja toiminnanohjauksen alueella, joiden problematiikkaan suositeltiin kiinnitettävän erityistä huomiota ja tukitoimia. (Poutala 2008, yhteenveto.)

Esimerkiksi kuullun ymmärtäminen oli aika helppoo mut sitku piti keksiä joku tarina yhtäkkiä ja kirjottaa se omasta päästä, pomppas tosi vaikeeks. Ja sitten oli jotain semmosia niinku tarinoita mistä piti lukee ja tajuta jotakin asioita, ne meni vähän ohi.

Henkilö kertoi oppivansa helposti, mutta lukeminen ei välttämättä ole se oikea oppimiskanava. Hän kertoi oppivansa helpoiten tekemällä. Koulussa opiskeltu metallialan tutkinto viittaa myös tekemällä oppimiseen.

Mä nään ensin jonkun tekevän, sitten mä pääsen itte toteuttamaan sitä.. .. Ei ehkä lukemalla. Mä en jotenkin, mun aivot ei käsittele teoriaa ja käytäntöä niinku yhtään...Mä kuuntelen sitä mut omat aivot käsittelee asian jotenkin erilailla. Se asia ei välttämättä ole niinku sinä olet sen kirjoita luenut.

Niin no, mun työ on.. tai mä oon varmaan hakeutunu sellaseen tosi monipuoliseen käytännön.. ku tehdään käsillä koska se on jotenkin helpompaa ettei tarvii istua ja ruveta suunnittelemaan jotain..

.. sanoisin et oon alitajuntaisesti hakeutunut sellaseen työhön ettei ne tulisi esille..

5.2.3 Kuntoutumista ja selviytymistä edistävät tekijät

Haastateltu henkilö kertoi saavansa tukea itsestään ja lähipiirin avusta. Äidiltään hän oli saanut jonkin verran rahallista tukea ja ystäviltään muun muassa majapaikan omakotitalon yläkerrasta ja työpaikan ystävän omistamasta yrityksestä. Tulevaisuutensa suunnittelun kannalta tärkeinä hän kuitenkin korosti oman asunnon saamista ja perheen perustamista. Nämä ilmentävät hänen mielestään niin sanottua normaalia elämää.

Omasta päästäni ja omasta mielen... omasta mielenkiinnon.. et on itsellä halu ja toki sitten hyviltä ystäviltä.

Ei tarvinnu periaatteessa niin sanotusti hankalan kautta mennä, mitään sossujuttuja ja mennä itkemään mihinkään. Sillai sain, ja perheeltä, äidiltä sain vähän rahallista starttia. Kuitenkin se vaatii tosi paljon ku sä pääset pois. Vankiloissakin on esimerkiksi sellanen huono puoli et ennen kun ollu sellanen pakkosäästö, sun on pakon edestä säästettävä rahaa ku sä vapaudut. Semmonen pitäis olla vieläkin. Edistäis ihmisiä pois rikollisuudesta. Kun sä pääset pois, se on tosi tärkeet ne ekat viikot, miten ne menee. kaikki asiat.

Olis kiva päästä omaan asuntoon ja ruveta rakentamaan sitä elämää. Ja joku kiva nainen ehkä olis ehkä tervetullut.

Mä koen sen silleen että semmoset asiat edesauttais sitä (haastattelijan lisäys: tulevaisuuden suunnittelua). Koska niistä heijastuu sitten se normaali elämä.

Vaikeista tilanteista selviytymisen keinojaan henkilö kuvaili siten, että on pyrkinyt tekemään asioita epämiellyttävyydestä huolimatta.

Kyllä mä oon niinku, vaikka on ahdistanu joku ajatus ja tienny et on hankalaa, niin kyl mä oon vaan vieny sitä asiaa eteenpäin ja läpi. Mä oon vaan menny jonnekin paikkaan mistä mä en yhtään tykkää.. Mä oon vaan menny ja

tehny. Ehkä se on.. on vaan menny eikä oo jääny sen enempää ihmettelemään. Jos jää ihmettelemään, se vaikeutuu päähän se asia.

5.3 Ajatuksia oppimisvaikeuksien vaikutuksesta tulevaisuuteen ja tulevaisuuden haaveet

Haastateltu henkilö koki omien oppimisvaikeuksiensa heijastuvan edelleen tähän päivään. Esimerkiksi asuntoasioiden selvittämisen käynnistäminen tuntuu hankalalta liittyen tietokoneen käyttöön ja keskittymiseen. Aiempien sähläilyjen myötä luottotiedot olivat menneet, joten asunnon saanti ilman ulkopuolista apua (kaverit, perhe, muut auttajat) oli vaikeaa.

Ehkä tollanen, miten mä sen pukisin sanoiksi.. ehkä asunnon hankkiminen.. siinäkin heijastuu tää.. hankala saada tatsia siihen hommaan...Siinä vaan jotenkin, tarvii sitä tietokonetta esimerkiksi jos meinaa jotain kattoo ja näpytelä ja lomakkeita ja huh.. Kyllä ne heijastuu.. Esimerkiksi tähän nykyelämään.

Niinku mä sanoin jo et kun on luottotiedot vielä hetken aikaa mennyt niin se on kun muutenkin ku ei osaa sitä tietokonetta käyttää ni.. se on vähän vaikeeta.

Haluisin oman asunnon.. Kun ei oo luottotietoja ni sen on hankalaa.. Rahallisesti mä pystyisin ihan hyvin siihen..

Haastatteluajankohtana haastateltu henkilö oli vakituisessa työssä kaverinsa rakennusalan yrityksessä ja haaveili tavallisesta elämästä ja oman perheen perustamisesta. Vankila-ajat olivat hänen mukaansa takanapäin.

Olis kiva päästä omaan asuntoon ja ruveta rakentamaan sitä elämää. Ja joku kiva nainen ehkä olis ehkä tervetullut.

Olla onnellinen. Ehkä oma perunamaa joskus takapihalla. Pari lasta ja farmari-Volvo..

..En mä haluu vankilaan takaisin. Ei siel niin hienoo ollu. Kuitenkin menetin aika paljon sen takia.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata vankilasta vapautuneiden henkilöiden koettua tuen tarvetta oppimisvaikeuksien kuntoutuksen suhteen. Tavoitteena oli tuottaa tietoa Oppimisvaikeuksista vapaaksi- hankkeeseen ja käytännön työhön nuorten (18–29-vuotias) vankilasta vapautuneiden henkilöiden oppimisvaikeuksista ja kuntoutuksen tarpeesta. Opinnäytetyö toteutui yhden henkilön tapaustutkimuksena.

Haastatellun henkilön keskeisimmät oppimisvaikeudet muodostuivat tarkkaavaisuuden ja keskittymisen ongelmista. Ongelmiin oli puututtu kouluiässä erityisopetuksen ja perheneuvolakäyntien järjestämisenä, mutta henkilön kokeman mukaan varsinaiset tutkimus- ja kuntoutustoimenpiteet olivat alkaneet vasta vankeuden aikana Oppimisvaikeuksista vapaaksi- hankkeen myötä. Vankien oppimisvaikeuksia on tutkittu Suomessa vähän ja lukivaikeuksien perimmäistä syytä tai tunnistamista on vaikea määrittellä (esim. Salo 2006, 2-3). Haastatellun henkilön oppimisvaikeuksien selvittämisen ja niihin kouluiässä toteutettujen toimenpiteiden yleisyyttä ja merkittävyyttä on vaikea arvioida olemassa olevien tietojen perusteella. Haastateltu henkilö kertoi olevansa tyytyväinen nyt tehtäviin toimenpiteisiin oppimisvaikeuksien selvittämiseksi ja koki olevansa tällä hetkellä luottavainen tulevaisuuteen.

Haastateltu henkilö koki saaneensa itsestään, perheeltään, ystäviltään ja hankkeen työntekijöiltä tukea selviytymiseensä. Haastatteluajankohtana hän koki eniten tarvitsevänsä apua arjen asioissa, kuten oman asunnon hankkimisessa. Haastateltu henkilö toi esiin haastattelun aikana sen, että koki joutuneensa varsin omatoimisesti järjestämään vapaudessa olevia asioita (asunto, työ) ja koki, ettei saanut vankilan henkilökunnalta paljoakaan apua. Tämä on ristiriidassa Lain ehdonalaisen vapauden valvonnan 23.9.2005/782 ja Vankeuslain (767/2005) mukaisista ohjaustoimenpiteistä oikeiden palveluiden piiriin ja asioiden kirjaamisesta rangaistusajan- ja vapautumissuunnitelmaan. Oikeiden palveluiden piiriin ohjaamisen ja sosiaalisen tilanteen kar-

toituksen tärkeyttä korostetaan myös Sosiaali- ja terveysministeriön, Oikeusministeriön ja Suomen Kuntaliiton teettämässä selvityksessä (2006, 22.) Rangaistusajan suunnitelma hänelle oli laadittu, johon oli vankeuden aikana aloitetut kuntoutustoimenpiteet kirjattu (Tarkemmin sivulla 17, 2.3.2 Kuntouttavaa toimintaa vankeudessa).

Tutkimuksessa oli tarkoitus haastatella useampaa henkilöä, mutta kohdejoukko jäi pieneksi toisen vapaudessa olleen henkilön jäädessä ilmoittamatta pois haastattelusta ja muut hankkeessa olleet henkilöt suorittivat rangaistuksiaan vankeudessa eikä heitä sen vuoksi voitu haastatella. Tutkimuksesta tuli case-tutkimus. Tutkimuksen luotettavuutta lisää tutkimuksen etenemisen ja aineiston analyysin etenemisen tarkka kuvaus ja liitteenä oleva esimerkki analyysin etenemisestä (Liite 3, Taulukot 1-3). Aineiston litterointi sanasta sanaan varmistaa luotettavuutta, jolloin purkuvaiheessa ei ole jäänyt oleellisia asioita huomioimatta. Aineiston luotettavuutta olisi lisännyt se, että haastateltu henkilö olisi saanut luettavakseen auki-kirjoitetun aineiston ja hänellä olisi ollut mahdollisuus kommentoida aineistoa jälkikäteen.

Tutkimuksen eettisyys on varmennettu siten, että opinnäytetyön kirjalliseen tuotokseen ei ole kirjoitettu tunnistettavia tietoja (esimerkiksi paikannimet, henkilöiden nimet). Mahdolliset kielen murreilmaisut on muutettu tekstiin puhekielisiksi, samaa tarkoittaviksi sanoiksi. Haastatellulta henkilöltä on kysytty kirjallisena lupa opinnäytetyön haastatteluun osallistumiseksi, samalla henkilö on antanut suostumuksensa Oppimisvaikeuksista vapaaksi-hankkeen aikana tehtyjen tutkimusten tulosten ja yhteenvetojen saamiseksi ja niiden käyttämiseksi opinnäytetyössä mikäli ne ovat oleellisia tulosten tarkastelun suhteen. Opinnäytetyöntekijä sai käytettäväkseen hankkeessa tehdyt tutkimusyhteenvedot, joista oli nimi- ja muut tunnistettavat tiedot poistettu. Haastatellulle henkilölle ilmaistiin opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet sekä kerrottiin hänen olevan ainoa tiedonantaja aikaisemmasta suunnitelmasta poiketen. Tämä lisää eettisyyden toteutumista.

Opinnäytetyön tulokset eivät ole yleistettävissä, koska tulokset ovat haastatellun henkilön henkilökohtaisia kokemuksia. Tuloksia voitaisiin kuitenkin hyödyntää yhteiskunnan tasolla esimerkiksi suunnitelmassa ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä oppimisvaikeuksien havaitsemiseksi. Varhaisen puuttumisen näkökulma syrjäytymisen ja

rikollisuuden ehkäisemisessä olisi tärkeää huomioida. Opinnäytetyö havahduttaa tämän henkilön kohdalla pohtimaan varhaisen puuttumisen merkitystä hänen syrjäytymisprosessin katkaisemiseksi ja oikea-aikaisten toimenpiteiden toteutumiseksi. Haastateltu henkilö kävi kouluun suurimmaksi osaksi lama-aikaan 1990-luvulla, jolloin niin terveydenhuollossa kuin opetustoimessakin supistettiin kaikkea toimintaa. Olisiko varhaisemmalla puuttumisella oppimisvaikeuksien kuntoutukseen ollut haastatellun henkilön elämään minkäänlaista vaikutusta? Se jää vain arvailujen varaan.

Haastatellun henkilön motivaation merkitys kuntoutumisensa suunnitteluun ja toimenpiteiden toteuttamiseen on huomioitava. Teini-iässä toteutetuilla toimenpiteillä ei ollut merkittävää vaikutusta oppimisvaikeuksien kuntoutukseen, mutta kasvun ja kehittymisen sekä haastatteluajankohtana paremmin kohdennetuilla ja ajoitetuilla toimilla on todennäköisesti paremmat mahdollisuudet tukea haastatellun henkilön kuntoutumista.

Pohdittavaksi jää se, miten opinnäytetyön tuloksia olisi muuttanut sen toteuttaminen vankilassa. Vankilassa toteutetut haastattelut olisivat todennäköisesti lisänneet haastateltavien henkilöiden määrää, koska henkilöiden saavutettavuus olisi varmaa. Toisaalta kohdejoukon lisäys olisi muuttanut tutkimusasetelmaa ja toteuttamistapaa.

Oppimisvaikeuksista vapaaksi- hankkeeseen opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää varsinkin haastatellun henkilön kanssa jatkotoimenpiteitä suunniteltaessa, mutta myös muiden hankkeessa mukana olevien henkilöiden kanssa suunnitelmia tehdessä. Tärkeitä kartoitettavia asioita vaikuttaisivat olevan oppimisvaikeuksien laatu, tutkimus- ja kuntoutukselliset toimenpiteet, henkilön sosiaaliset suhteet ja henkilökohtaiset resurssit sekä jokapäiväiseen elämiseen (asunto, työ, taloudellinen tilanne, sosiaaliset verkostot) liittyvät asiat.

Jatkon haasteina olisi mielenkiintoista tietää miten tässä opinnäytetyössä haastatellun henkilön elämä on edennyt haastatteluajankohdan jälkeen. Onko hän päässyt tutkimuksiin ja mitä niissä tutkimuksissa on mahdollisesti selvinnyt? Mielenkiintoista olisi saada tietää onko henkilön elämä edennyt haastattelun ajankohdasta hänen suunnitelmiansa mukaisesti ilman paluuta vankilaan. Oppimisvaikeuksien laadun ja kuntou-

tustoimenpiteiden laajempi kartoittaminen vastaavan kohderyhmän kohdalla olisi mielenkiintoista.

LÄHTEET

Ahonen, T. 2002. Kehitykselliset koordinaatiohäiriöt. Teoksessa Lyytinen, H., Ahonen, T., Korhonen, T., Korkman, M. & Riita, T. (toim.). Oppimisvaikeudet: neuropsykologinen näkökulma. 2. uudistettu painos. Juva, WS Bookwell Oy, 269- 290.

Ahvenainen, O. & Holopainen, E. 2005. Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet. Teoreettista taustaa ja opetuksen perusteita. Jyväskylä, Special Data Oy.

Ala-Kauhaluoma, M., Laurila, H. & Haapasalo, S. 2008. Oppimisvaikeudet tukipalvelun haasteena. Lukineuvola-hankkeen arviointitutkimus. Kuntoutussäätiön työselosteita 35/2008. Helsinki, Yliopistopaino.

Aro, T. & Närhi, V. 2003. Tarkkaavaisuushäiriöinen oppilas koululuokassa. Arviointi-, opetus- ja kuntoutusmateriaaleja. Jyväskylä, Niilo Mäki Instituutti.

Asetus lääkinnällisestä kuntoutuksesta 28.6.1991/1015. [luettu 27.1.2008]. Saatavissa: www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1991/19911015

Haapasalo, S. & Salomäki, J. 2000. ”On kuin kivi olisi vierähtänyt sydämeltä.” Kokemuksia aikuisten erilaisten oppijoiden ryhmäkuntoutuksesta. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 64/2000, Helsinki.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun käsikirja. Helsinki, Yliopistopaino.

Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2004. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki, WSOY.

Järvikoski, A. 1996. Vajaakuntoisuudesta elämänhallintaan? Kuntoutuksen viitekehysten ja toimintamallien tarkastelu. Helsinki, Kuntoutussäätiön tutkimuksia 46/1994.

Kauppinen, H., Halonen, M., Syvälahti, M. & Yli-Heikkilä, O. 2002. Tarinoita SULEVISTA. Näkökulmia syrjäytymisvaarassa olevien ryhmien kokonaisvaltaiseen lukikuntoutukseen. Turku, Newprint Oy.

Korhonen, T. 2002. Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet. Teoksessa Lyytinen, H., Ahonen, T., Korhonen, T., Korkman, M. & Riita, T. (toim.). Oppimisvaikeudet: neuropsykologinen näkökulma. 2. uudistettu painos. Juva, WS Bookwell Oy, 127-189.

Koski-Jännes, A., Pienimäki, A. & Valtari, M. 2003. Yhteisvoimin muutokseen? Tutkimus laitoshoidon jälkeisen sosiaalisen tuen lisäämisestä päihdeongelmaisilla. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 50. Helsinki, A-klinikkasäätiö.

Kriminaalihuollon tukisäätiö. Oppimisvaikeuksista vapaaksi – hanke (2007-2010). Hankekuvaus. [online]. [luettu 27.1.2008].

Saatavissa: <http://www.krits.fi/HANKKEET/OPPIVA/oppimisvaikeuksista.pdf>

Kriminaalihuollon tukisäätiö. 2006. Vuosikertomus 2006. [online]. [luettu 27.1.2008].

Saatavissa: <http://www.krits.fi/DOKUMENTS/VUOSIKERTOMUS2006.pdf>

Kuntoutusselonteko 2002. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle. Julkaisuja 2002:6. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta 23.9.2005/782. [luettu 26.2.2008].

Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050782>

Lyytinen, H. 2002. Tarkkaavaisuuden ongelmista. Teoksessa Lyytinen, H., Ahonen, T., Korhonen, T., Korkman, M. & Riita, T. (toim.). Oppimisvaikeudet: neuropsykologinen näkökulma. 2. uudistettu painos. Juva, WS Bookwell Oy, 43-93.

Marttinen, M., Ahonen, T., Aro, T. & Siiskonen, T. 2001. Kielen kehityksen erityisvaikeus. Teoksessa Ahonen, T., Siiskonen, T. & Aro, T. (toim.) Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluiässä. Juva, PS-kustannus, 19-32.

Mohell, U. & Pajuoja, J. 2006. Vankeuspaketti. Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Tallinna, Tietosanoma Oy.

Oikeusministeriö – Kuntouttava toiminta. [online]. [luettu 20.1.2008].

Saatavissa: <http://www.vankeinhoito.fi/15982.htm>.

Oikeusministeriö – Opiskelu. [online]. [luettu 20.1.2008].

Saatavissa: <http://www.vankeinhoito.fi/15130.htm>

Oikeusministeriö, 2001. Rikoksettomaan elämänhallintaan. Seuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukijärjestelmien yhteensovittamista selvittäneen toimikunnan mietintö. Komiteanmietintö 2001:2. Oikeusministeriö.

Oikeusministeriö – Toiminnot. [online]. [luettu 20.1.2008].

Saatavissa: <http://www.vankeinhoito.fi/15120.htm>

Oikeusministeriö – Työtoiminta. [online]. [luettu 20.1.2008].

Saatavissa: <http://www.vankeinhoito.fi/15129.htm>

Paananen, S. 2008. Saksalainen elämäkertametodologia oppimisen tutkimuksessa. Teoksessa: Kaasila, R., Rajala, R. & Nurmi, K.E. (toim.) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Tampere, Juvenes Print, 19-39.

Pitkänen, K., Dufva, M., Harju, L., Latva, T. & Taittonen, L. 2001. Vieraat kielet. Teoksessa Ahonen, T., Siiskonen, T. & Aro, T. (toim.) Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluiässä. Juva, PS-kustannus, 81-96.

Poutala, P. 2008. Yhteenveto lukemisen ja kirjoittamisen perustaidoista. Haastatellun henkilön testausyhteenveto.

Ruishalme, O. & Saaristo, L. 2007. Elämä satuttaa – kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki; Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Räsänen, P. & Ahonen, T. 2002. Matemaattiset oppimisvaikeudet. Teoksessa Lyytinen, H., Ahonen, T., Korhonen, T., Korkman, M. & Riita, T. (toim.). Oppimisvaikeudet: neuropsykologinen näkökulma. 2. uudistettu painos. Juva, WS Bookwell Oy, 191-234.

Salo, H. 2006. Lukivaikeus on sosiaalinen riski. lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet suomalaisilla miesvangeilla. Pro gradu- tutkielma. Turun yliopisto, psykologian laitos.

Siiskonen, T., Aro, M. & Holopainen, L. 2001. Lukeminen ja kirjoittaminen. Teoksessa Ahonen, T., Siiskonen, T. & Aro, T. (toim.) Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluikässä. Juva, PS-kustannus, 58-80.

Somerkivi, P. 2000. ”Olen verkon silmässä kala” Vammaisuus, kuntoutuminen ja selviytyminen sosiaalisen tuen verkostoissa. Väitöskirja. Kuopion yliopisto, Sosiaali- tieteiden laitos, Vammaistutkimusyksikkö. Helsinki, Valopaino Oy.

Sosiaali- ja terveysministeriö, Oikeusministeriö, Suomen Kuntaliitto. 2006. Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:6. Helsinki, Yliopistopaino.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. [luettu 16.1.2006].

Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Takala, M. 2006. Mitä on dysleksia? Teoksessa Takala, M. & Kontu, E. (toim.). Luki-VAIKEUDESTA Luki-TAITOON. Helsinki, Yliopistopaino Kustannus, 65-85.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä, Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Valtioneuvoston asetus vankeudesta 509/2006. [luettu 20.1.2008].

Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2006/20060509>.

Vankeuslaki 767/2005. [luettu 13.1.2008].

Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050767>

Voutilainen, A., Häyrinen, T. & Iivanainen, M. 1998. Erilaisen oppijan vaikeudet, niiden syyt ja yleisyys. Teoksessa Strandén, K. (toim.) Ei tyhmä vaan ERILAINEN OPPIJA. Oppimisvaikeuksien kokeminen, syyt, esiintyvyys ja kuntoutus. Jyväskylä, STAKES, 12-15.

Waldén, A. 2006. ”Muurinsärkijät” Tutkimus neurologisesti sairaan tai vammaisen lapsen perheen selviytymisen tukemisesta. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 137. Kuopio, Kopijyvä.

LIITTEET

LIITE 1

Teemahaastattelun jäsentely (toukokuu -08)

Taustatiedot

- lapsuus (perhetausta, sosiaaliset verkostot, harrastuneisuus)
- nykyisyys (perhe ja muu sosiaalinen verkosto, ikä)
- rikostausta?

Kouluikä

- Kouluhistoria (koulumenestys, koulutustausta, miksi koulu loppunut?)
- Lukemaan ja kirjoittamaan oppiminen, matematiikan ja kielten sujuvuus (milloin, miten onnistunut?)
- Oppimisvaikeudet (lukivaikeudet, tarkkaavaisuuden ongelmat, muut koulumenestykseen vaikuttavat tekijät (kaverit, perhe, sosiaalinen tuki))
- Onko ollut kuntoutusta? Mitä? Koska? Kenen taholta?

Elämäntilanteet, joista selviytyminen ollut hankalaa?

- Miten oppimisvaikeudet näkyvät/vaikuttavat esim. asioinneissa eri virastoissa, lomakkeiden täyttämässä, päivittäisissä arjen tilanteissa?
- Päihteidenkäytön, rikostaustan vaikutus arkeen?

Oppimisvaikeuksiin liittyvät kuntoutustoimenpiteet

- Onko tällä hetkellä jotakin kuntoutusta (opetus, sosiaaliset taidot, ...)? Mitä?
- Mikä on tämän hetkinen kokemus omista vaikeuksista? Missä vaikeudet ilmenevät? Mihin tarvitsee tällä hetkellä apua? Mitkä asiat tuntuvat vaikeilta?
- Koska kuntoutustoimenpiteet käynnistyneet (vankeus, vapaus)? Miten vankeuden aikana oppimisvaikeudet ja kuntoutustoimenpiteet on huomioitu? Jatkumoiden järjestäminen vapautuessa?
- Keneltä kokee saavansa apua?
- Mitkä toimenpiteet tuntuvat auttavan?

Tulevaisuus ja jatkumot

- Ammatilliset haaveet ja mahdollisuudet?
- Oppimisvaikeuksista kuntoutumisen mahdollisuudet?
- Muut tavoitteet?

Lupa-anomus opinnäytetyön aineiston keräämiseen (teemahaastattelu)

Toukokuu 2008

Hyvä vastaanottaja!

Olette osallistuneet Kriminaalihuollon tukisäätiön Oppimisvaikeuksista vapaaksi – hankkeeseen. Tämän hankkeen tiimoilta lähestyn Teitä kysyäkseni halukkuuttanne osallistua opinnäytetyöni haastatteluun.

Opiskelen Satakunnan ammattikorkeakoulussa Porissa sosiaali- ja terveystieteiden koulutuksen ohjauksen ja suunnittelun koulutusohjelmassa. Opintojen loppuvaiheeseen liittyy opinnäytetyön tekeminen. Opinnäytetyössäni on tarkoitus selvittää minkälaista tukea rikoksesta rangaistut henkilöt tarvitsevat oppimisvaikeuksien kuntoutuksen suhteen selviytyäkseen arjesta (vankilan ulkopuolella). Opinnäytetyö on valmis syksyllä 2008 ja on luettavissa Satakunnan ammattikorkeakoulun Porin sosiaali- ja terveystieteiden yksikön kirjastossa (Maamiehenkatu 10). Halutessaan opinnäytetyöhön osallistuneiden henkilöiden on mahdollista saada opinnäytetyö itselleen sen valmistuttua.

Opinnäytetyön aineiston kerääminen tapahtuu haastattelemalla luvan antaneet Oppimisvaikeuksista vapaaksi - hankkeeseen vapaaehtoisesti osallistuvat asiakkaat. Haastattelut nauhoitetaan tutkimuksen luotettavuuden varmistamiseksi.

Pyydän suostumustanne siihen, että osallistuisitte opinnäytetyöhön liittyvään haastatteluun ja että saan käyttää saatuja tietoja opinnäytetyössä. Lisäksi pyydän lupaa saada käyttää Oppimisvaikeuksista vapaaksi- hankkeessa toteutettujen testien tuloksia tarvittaessa, mikäli ne ovat oleellisia tulosten tarkastelun suhteen. Kaikki saamani tiedot ja materiaali käsitellään luottamuksellisesti, eikä nimiä tai muita tunnistettavissa olevia tietoja julkaista työssä. Kaikki opinnäytetyötä varten kerätty aineisto tuhoetaan opinnäytetyön valmistuttua.

Jos annatte luvan opinnäytetyön haastatteluun osallistumiseksi, pyydän ystävällisesti palauttamaan alla olevan kirjallisen suostumuksenne projektipäällikkö Kati Sunimementolle.

Lisätietoja opinnäytetyöhön liittyen antaa:
projektipäällikkö Kati Sunimento p. XXXXXXXXX

Yhteistyötä odottaen,

Satu Kasvi
kuntoutuksenohjaajaopiskelija

Opinnäytetyön ohjaajina toimivat:

Sirpa Saaristo	Ritva Kangassalo
SHO	Terveystieteiden lehtori, Ttl

.....

Suostun osallistumaan opinnäytetyöhön liittyvään teemahaastatteluun. Samalla annan luvan käyttää Oppimisvaikeuksista vapaaksi- projektissa toteutettujen testien tuloksia tarvittaessa, mikäli ne ovat oleellisia tulosten tarkastelun suhteen.

Paikka	Päiväys	Allekirjoitus ja nimen selvennys
--------	---------	----------------------------------

Taulukko 1. Aineiston pelkistäminen

Alkuperäiset ilmaukset	Pelkistetty ilmaus
"Oltiin yläasteelta perheneuvolassa pari kertaa."	Perheneuvola
"eristysselliksi sitä sanottiin"	Pienryhmäopetus
"..siel oli pakko opiskella"	
"..on aina jäänyt joojoo-tasolle"	Ei tutkimuksia
"olin sellasella perheleirillä"	Esimerkit toimenpiteistä
"semmonen vihanhallintakurssi"	
"..olin avovankilassa.. töissä."	
"Ei sieltä tuu mitään apua"	Kokemukset avunsaannista vankilassa
"Kyl ne piti itse, ei niitä tyrkytetty"	
"Nytten sitä on vasta katottu pitemmälle"	Oppimisvaikeuksiin puuttuminen
"sinne kunnon diagnoosiin.. neuro-psykologille.."	Tutkiminen, testit
"..luku- ja kirjoitus ja kuullun ymmärtämisen juttuja.."	
"perheeltä, äidiltä sain vähän rahallista starttia"	Perheen tuki
"sain asunnon kaverin talosta"	Ystävien tuki
"..omaan asuntoon.. Ja joku kiva nainen ehkä olis ehkä tervetullut."	Parisuhde ja asuminen
"..et on itsellä halu"	Oma motivaatio
"On kyl tosi kovat suunnitelmat eteenpäin.."	
"Oon nyt tosi innostunut, elämämyönteinen asenne.."	
"Mä oon vaan menny ja tehny."	Selviytymiskeinot
".. mä oon aina itteni junaillu suurin piirtein sinne minne haluan.."	

Taulukko 2. Aineiston luokittelua

Pelkistetty ilmaus	Alakategoria	Yläkategoria
Perheneuvola Pienryhmäopetus Ei tutkimuksia	Kokemukset toimenpiteistä	Toimenpiteet kouluikäisenä
Esimerkit toimenpiteistä	Vankila-ajan kuntouttavat toimenpiteet	Kuntoutus vankeudessa = Oppimisvaikeuksista vapaaksi-hanke??
Kokemukset avunsaannista vankilassa	Omatoiminen järjestäminen	
Oppimisvaikeuksiin puuttuminen Tutkiminen, testit	Oppimisvaikeuksista vapaaksi -hanke	
Perheen tuki Ystävien tuki Parisuhde ja asuminen	Sosiaalinen tuki	Kuntoutumista ja selviytymistä edistävät tekijät
Oma motivaatio Selviytymiskeinot	Henkilökohtaiset keinot	

Taulukko 3. Aineiston yhdistäminen

Yläkategoria	Yhdistävä kategoria
Toimenpiteet kouluikäisenä	Oppimisvaikeuksien tunnistaminen, hoito ja kuntoutus
Kuntoutus vankeudessa = Oppimisvaikeuksista vapaaksi-hanke??	
Kuntoutumista ja selviytymistä edistävät tekijät	

